

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Vývoj bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu

Analýza projevů běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka

Bakalářská práce

Autor: Ewald Schorm
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Praha, 2021

Zadání bakalářské práce

Autor: Ewald Schorm

Studium: F18BP0100

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: Vývoj bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu

Název bakalářské práce AJ: Development of Belarus-Russian integration after the annexation of Crimea

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat vývojem bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu. Z dosavadního poznání můžeme pozorovat snahy Ruské federace o integraci Běloruské republiky do jednoho územního celku, již v devadesátých letech 20. století, ale i přesto, že se ekonomicky země provázali, k vytvoření konfederace mezi oběma státy nedošlo. Vzájemné vztahy a ruský zájem o prohloubení integrace s Běloruskem však pokračují do dnes, avšak po anexi Krymu, bilaterální vztahy ochladly dostatečně na to, aby prezident Alexandr Lukašenko i přes běloruskou ekonomickou závislost na Ruské federaci hledal nové partnery mimo posovětský prostor a veřejně zaujal negativní postoj vůči Ruské aktivitě na Krymském poloostrově. Práce se bude zabývat analyzováním oficiálních proslavů běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka věnující se problematice integrace. Teoretická část bude vycházet z teorie sociálního konstruktivismu, která tvoří základní východisko pro hlavní analytickou metodu práce kritickou diskurzivní analýzu od Normana Fairclougha.

Andrew, Wilson. 2016. "Belarus: from a Social Contract to a Security Contract?" Annual London Lecture on Belarusian Studies: The Journal of Belarusian Studies 8, č. 1, 78-91. Baggiani, Gregorio. 2020. The sensitive strategic position of Belarus between the Russian Federation, EU and NATO. Italy:NATO Defense College Foundation. Dostupné na: <http://www.natofoundation.org/wp-content/uploads/2020/02/NDCF-Baggiani-Paper-050220.pdf> Beneš, Vít. 2008. "Diskurzivní analýza." In: Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Ed. Petr Drulák. Praha: Kosmas, 92-122. Chilton Paul. 2013. "'Critical' in Critical Discourse Analysis." In: The Encyclopedia of Applied Linguistics. Ed. Carol Chapelle. New Jersey: Wiley-Blackwell. 1439-1446. Hájek, Martin. 2014. Čtenář a stroj: Vybrané metody sociálněvědní analýzy. Praha: SLON. Jørgensen, Marianne a Phillips, Louise. 2002. Discourse Analysis as Theory and Method. Thousand Oaks: SAGE. Theys, Sarina. 2017. "Constructivism." In: International Relations Theory. Ed. Stephen McGlinchey. Bristol a England: E-IR Foundations, 36-41. Wooffitt, Robin. 2005. Conversation Analysis and Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction. Thousand Oaks: SAGE

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.5.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Ewald Schorm

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Stanislavu Myšíčkovi, Ph.D. za odborné vedení práce a za jeho velkou trpělivost. Rád bych také poděkoval svým rodičům za všestrannou podporu. A také bych rád poděkoval lidem, kteří provozují Library Genesis, jejich dobročinná činnost zachraňuje mnoho studentů v dnešním světě.

Anotace

Schorm, Ewald. *Vývoj bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021, 64 str. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se věnuje vývoji bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu v roce 2014. Práce je rozdělena na tři hlavní části. V první části práce jsou nastíněny bělorusko-ruské vztahy, dále je zde vymezena bělorusko-ruská integrace a také to, co tato integrace představuje v kontextu mezinárodních vztahů. Druhá část vymezuje teoreticko-metodologické koncepty a obsahuje vysvětlení, proč byla zvolena kritická diskurzivní analýza jako hlavní výzkumná metoda pro zpracování proslovů prezidenta Běloruska. Také je zde vysvětleno, proč byl vybrán právě A. Lukašenko a jeho proslovy a jaké limity se v analýze mohou objevit. Třetí závěrečná část se věnuje analýze samotných proslovů, zde je zkoumáno, jak ve vymezeném období 2014-2017 běloruský prezident Alexandr Lukašenko nahlížel na bělorusko-ruskou integraci a zda po krymské krizi došlo ke změně v bilaterálních vztazích daných zemí.

Klíčová slova: integrace, Bělorusko, bělorusko-ruské vztahy, diskurzivní analýza, Alexandr Lukašenko

Annotation

Schorm, Ewald. *Development of Belarus-Russian integration after the annexation of Crimea*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2021, 64 pp. Bachelor thesis.

This bachelor thesis deals with the development of Belarusian-Russian integration after the annexation of Crimea in 2014. The work is divided into three main parts. The first part of the thesis outlines Belarus-Russian relations, then defines Belarus-Russia integration and what this integration represents in the context of international relations. The second part defines theoretical and methodological concepts and contains an explanation of why critical discursive analysis was chosen as the main research method for processing speeches by the President of Belarus. It also explains why A. Lukashenko and his speeches were chosen and what limits may appear in the analysis. The third final part deals with the analysis of the speeches themselves, it examines how Belarusian President Alexander Lukashenko viewed Belarus-Russia integration in the defined period 2014-2017 and whether there was a change in bilateral relations between the countries after the Crimean crisis.

Keywords: integration, Belarus, Belarus-Russian relations, discursive analysis, Alexander Lukashenko

Obsah

Úvod	9
1 Uvedení do problematiky bělorusko-ruské integrace.....	14
2 Teoreticko-metodologická kapitola.....	17
2.1 Teoretické koncepty	17
2.1.1 Pojem integrace	17
2.1.3 Vymezení pojmu diskurz.....	19
2.2 Metodologické koncepty.....	20
2.2.1 Diskurzivní analýza a její srovnání s konverzační a obsahovou analýzou.....	20
2.2.3 Hlavní směry diskurzivní analýzy	23
2.2.4 Foucaultovská historická diskurzivní analýza.....	24
2.2.5 Diskurzivní psychologie.....	26
2.2.6 Kritická diskurzivní analýza.....	27
2.3 Výzkum změn a trojdimenzionální model diskurzu podle Fairclougha	29
2.3.1 Metodologické postupy kritické diskurzivní analýzy	30
2.3.1.1 První fáze - deskripce	31
2.3.1.2 Druhá fáze – interpretace	32
2.3.1.3 Třetí fáze – explanace.....	32
2.3.1.4 Komparativní metoda.....	33
2.4 Data a kritéria výběru vzorku.....	33
2.5. Limity výzkumu.....	34
3 Analytická část	36
3.1 Analýza proslovu z roku 2014	36
3.2 Analýza proslovu z roku 2015	42
3.3 Analýza proslovu z roku 2016	46
3.4 Analýza proslovu z roku 2017	50
3.5 Celkové zhodnocení analýzy a závěrečná komparace	54
Závěr.....	58
4 Seznam zdrojů a literatury.....	63

Seznam zkratek

DA – Diskurzivní analýza

EU – Evropská unie

EurAsEC – Eurasian Economic Community

EAEU – Eurasijský ekonomický svaz

FDA – Foucaultovská diskurzivní analýza

ILO – International Labour Organization

KDA – Kritická diskurzivní analýza

NATO – Severoatlantická aliance

UNESCO – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu

OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries

SNS – Společenství nezávislých států

USA – Spojené státy americké

Úvod

Anexe Krymu Ruskou federací, též známá pod názvem krymská krize, byla zlomovou událostí pro vztahy ve východní Evropě. Ukrajina na přelomu roku 2013/2014 zažívala národní revoluci, která směřovala k ukončení proruské orientace Ukrajiny a sblížení se s Evropou. V této situaci přistoupila sousední Ruská federace k anexi Krymského poloostrova, čímž porušila územní celistvost Ukrajiny i mezinárodní smlouvy.

Tento akt Ruska dostal Bělorusko do složité situace, Minsk je sice tradičním spojencem Moskvy, ale běloruský prezident Alexandr Lukašenko nemohl nechat tento incident bez reakce. Z uvedených zdrojů vyplývá, že zde došlo k určitému posunu v bělorusko-ruských vztazích. Do té doby Rusku nakloněný běloruský prezident prohlásil: „Ukrajina by měla zůstat jednotným, nerozděleným, nezúčastněným státem.“ (Cienski 2014). Zmíněný výrok je považován za jeden z prvních otevřeně kritických projevů ze strany Běloruska namířených proti ruským zásahům do teritoriální integrity jiného státu. Jako další z Lukašenkových reakcí lze uvést následnou snahu o obnovení běloruské identity (propagace běloruského jazyka, rekonstrukce historických budov), což však bylo přesným opakem toho, o co se do té doby sám snažil a co se nyní obrátilo proti němu. (Konończuk a Sadowski: 2015). V průběhu Lukašenkovy vlády totiž docházelo k průběžnému oslabování běloruské národní identity, kultury a jazyka. Pro mnoho Bělorusů by tedy následkem oslabené národní identity neznamenalá případná integrace s Ruskem žádnou existenciální změnu. (Kuleszewicz 2016: 35). I hlavní heslo volebního programu běloruského prezidenta bylo změněno. Zatímco v roce 2010 znělo „Za silné a prosperující Bělorusko!“, v roce 2015, tedy ve volbách po anexi Krymu, to už bylo „Pro budoucnost nezávislého Běloruska!“ (Wilson 2016: 81). A tuto skutečnost reflektují i prezidentovy projevy, v inauguračním projevu z roku 2015 nedošlo k obvyklé přísaze Ruské federaci, ale naopak k vyzdvihnutí běloruských vztahů s Evropou (Gazeta 2015).

Bělorusko jako jednu z postsovětských zemí spřátelených s Ruskem jsem si nevybral náhodně. Bělorusko má totiž významnou strategickou geopolitickou pozici

mezi východní a západní Evropou. Dokonce i bývalý ministr obrany Běloruska P. Kozlovskij prohlásil „Bělorusko by mělo hrát roli spojovacího článku mezi Východem a Západem.“ (DW 2009). Pro Rusko představuje Bělorusko jakýsi obranný štít, u kterého může potenciálně rozmisťovat vojenské jednotky. To dokazují i častá vojenská cvičení spojených vojsk Ruska a Běloruska na běloruském území poblíž hranic EU, známá také jako ZAPAD 2017. (Kuleszewicz 2017: 94 a 96). Strategické pozice si všímá i NATO, pro které Bělorusko hraje klíčovou roli v obraně baltských států před vojenskou agresí či hybridní válkou. Proto je podstatné, aby NATO a EU zachovaly dialog mezi jednotlivými stranami a napomáhaly Bělorusku udržet svou autonomii. (Baggianni 2020: 1-3).

Tato bakalářská práce na téma Vývoj bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu si klade za cíl zjistit, jakým směrem se tato integrace ubírala po krizi na Krymu na základě postojů vyjádřených v prosloveh prezidenta A. Lukašenka. Krymská krize zde především slouží jako mezník, který mohl vyvolat výše zmíněné změny Lukašenkova přístupu k Rusku. Práce se tedy zabývá postojem prezidenta A. Lukašenka ke snahám Ruska o prohloubení integrace, dále zkoumá, jak byla tato integrační snaha ovlivněna vnějšími vlivy (významné geopolitické události, stav ekonomiky apod.) jež jsou podmínkou pro úspěšnou nenásilnou integraci.

Jako podklad pro analýzu Lukašenkova přístupu k integraci byly zvoleny jeho projevy, konkrétně „Poselství prezidenta k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění“ každoročně pronesené v první polovině roku a podávající zprávu o stavu země. Jejich podobná konstrukce, rozsah a stejný typ proslovu z nich činí vhodný materiál pro porovnání postojů po krymské krizi.

Teoretický text bakalářské práce se opírá o teorii sociálního konstruktivismu. Konstruktivismus na rozdíl od ostatních tradičních teorií mezinárodních vztahů jako je liberalismus či realismus považuje za podstatné aktéry na poli mezinárodních vztahů nejenom státy, ale i instituce, a dokonce i jednotlivce. Například studená válka neskončila přičiněním států či mezinárodních organizací, ale konáním silných jedinců, kteří mají moc měnit samotnou podstatu mezinárodních vztahů. Realita mezinárodních

vztahů je sociální konstrukcí vytvářenou a udržovanou prostřednictvím diskurzu a praxe silných aktérů, např. prezidentů, vlivných občanů (Theys 2017: 36).

Právě takového jedince Lukašenko ztělesňuje, je totiž přezdíván „posledním evropským diktátorem“ a v rámci běloruského režimu zaujímá hlavní postavení v exekutivě ovládající legislaturu a judikaturu (Wilson a Krivoy 2015: 2). Samotné projevy budou v práci zpracovány pomocí kritické diskurzivní analýzy, specificky formou Faircloughova třídídimenzionálního modelu (deskripce, interpretace a explanace), který je považován za sociální konstruktivismus v praxi. (Vašát 2009: 1).

Zabývat se tématem bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu považuji za vhodné především proto, že tématu nebyla dosud věnována dostatečná pozornost v mediální sféře (výjimkou je zde rok 2020, kdy existovala důvodná obava z ruského zásahu do běloruských povolebních protestů), ale ani na akademické půdě. Existuje několik závěrečných vysokoškolských prací věnovaných tématu běloruské integrace, jde však spíše o zpracování bělorusko-ruských vztahů a jejich vlivu na státní sféru od ekonomiky a trhu až po vojenskou a bezpečnostní spolupráci než na změnu politických vztahů.

Velké množství článků a publikací je naopak věnovaných nebezpečí, které s sebou nese prohlubování této integrace. To je například velkým tématem pro země sousedící s Běloruskem a Ruskem, tedy Polsko, Ukrajinu a pobaltské státy. Ty vidí v bělorusko-ruské integraci bezpečnostní hrozbu, tímto tématem se zabývá např. publikace Polského institutu mezinárodních záležitostí, která pojednává o hrozbě vojenské integrace mezi Běloruskem a Ruskem „Užší vojenské spojení mezi Běloruskem a Ruskem proto představuje hrozbu nejen pro sousední země NATO jako je Polsko, ale také pro Ukrajinu. NATO by tedy mělo jasně sdělit Rusku, že se taková aktivita setká s reakcí Aliance.“ (PISM 2020).

Rád bych svou bakalářskou prací přispěl aspoň malým dílem k rozšíření povědomí o tématu a poskytl prostor pro další možné analýzy. Zároveň je ambicí této bakalářské práce zpracovat téma bělorusko-ruské integrace pomocí kritické diskurzivní analýzy proslovů běloruského prezidenta Lukašenka, a tak odhalit potencionální změnu Lukašenkova přístupu k integračním snahám Ruska.

Výše zmíněná potenciální změna v přístupu běloruského prezidenta Lukašenka se stala základem pro výzkumnou otázku, na kterou se v této práci budu snažit odpovědět.

Znění výzkumné otázky:

Jak se v období mezi lety 2014-2017 vyvíjel diskurz prezidenta Lukašenka k tématu prohlubování integrace Běloruska a Ruské federace?

Práce je strukturována do několika kapitol a podkapitol. První kapitola stručně nastiňuje vývoj bělorusko-ruské integrace po rozpadu Sovětského svazu, jde především o to v krátkosti představit vztahy před rokem 2014 a naznačit, jaké nebezpečí prohlubování integrace mezi Ruskem a Běloruskem představuje.

Druhá kapitola je teoreticko-metodologická a představuje základní teorii a metody výzkumu. Pro tuto část byla zvolena teorie sociálního konstruktivismu, a především diskurzivní analýza, která je hlavním analytickým nástrojem pro získání odpovědi na danou výzkumnou otázku. Bude zde věnována pozornost i dalším teoreticko-metodologickým pojmům, mezi něž patří např. pojem integrace či komparativní metoda.

Třetí kapitola je samotná analýza proslovů běloruského prezidenta Lukašenka. Zde analyzuji proslovy k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění od roku 2014 (počátek krymské krize) do roku 2017. Lukašenkovy oficiální projevy jsou velice rozsáhlé (mezi 35 až 55 normostranami), lze proto předpokládat, že obsáhlejší bude i hloubková analýza. Z tohoto důvodu se budu zabývat pouze obdobím od roku 2014 do roku 2017, abych nepřekročil rozsah stanovený pro tento typ práce. Proslovy, které budou předmětem mého zkoumání, se zabývají různými tématy od sociální politiky, stavu ekonomiky, mezinárodních vztahů až po cíle a úkoly země do budoucnosti a reakce na podstatné události mezinárodní politiky. V analytické části bude především zpracován již zmíněný rozbor proslovů, jednotlivé myšlenky o kontextu doby, závěr této části tvoří komparace proslovů za dané roky. Zde je mým cílem vymezit rozdíly

v Lukašenkově přístupu k integraci a k bilaterálním vztahům s Ruskem za dané období a získat tak materiál pro zodpovězení výše vymezené výzkumné otázky.

V jednotlivých částech práce se opírám o různé odborné zdroje a literaturu, v první kapitole čerpám především z akademických žurnálů a projektů publikovaných neziskovou organizací Ostrogorski Centre jako je Belarus Digest a The Journal of Belarusian Studies zaměřených přímo na studium běloruských zahraničních vztahů, historii, občanskou společnost a na události spojených s Běloruskem. Dále také čerpám z analýz Evropské rady pro zahraniční vztahy, renomovaného mezinárodního think-tanku, který se zabývá výzkumem evropské zahraniční a bezpečnostní politiky.

V druhé teoreticko-metodologické části vycházím především z odborné literatury od politologa Ing. Víta Beneše, PhD a sociologa doc. Mgr. Martina Hájka, PhD. V podkapitole zaměřené na vymezení diskurzu a diskurzivní analýzy je použita především část od Ing. Víta Beneše, PhD v publikaci prof. Druláka: Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. V podkapitole zaměřené na vymezení teorie konstruktivismu a dalších pojmů vycházím především z knih od docenta Stephna Mcglincheyho.

V závěrečné třetí analytické části vycházím přímo z proslovů běloruského prezidenta Alexandra Lukašenka uveřejňovaných na oficiálních stránkách prezidentské kanceláře pod názvem „Sdělení/Poselství prezidenta k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění“ uveřejněných vždy v dubnu daného kalendářního roku.

1 Uvedení do problematiky bělorusko-ruské integrace

První kapitola mapuje vývoj bělorusko-ruské integrace, vymezuje, co tato integrace představuje, zabývá se problematikou vzniku Svazového státu Ruska a Běloruska, dále tím, v čem je bělorusko-ruský vztah specifický. V první kapitole jde především v krátkosti představit vztahy před rokem 2014 a osvětlit, jaké nebezpečí prohlubování integrace mezi Ruskem a Běloruskem představuje.

Vztahy mezi Běloruskem a Ruskem se vyvíjeli již po staletí, ale především byly posíleny soužitím v rámci Sovětského svazu. Bělorusko po konci studené války získalo v roce 1991 jako jedno z prvních zemí Východního bloku svrchovanost i plnou samostatnost. Tento fakt však neukončil silnou vazbu mezi těmito dvěma zeměmi a v porovnání s okolními zeměmi se jejich bilaterální vztahy dodnes vyvíjejí nadstandardně.

Běloruské napojení na Rusko nesouvisí jen s jazykem, historií a kulturními vazbami, ale v současnosti především s ekonomikou a vojenskou spoluprací¹. Pro Bělorusko je podstatné si udržet vřelé vztahy s Ruskem, je totiž z ekonomického hlediska na Rusku závislé². Ruská federace Bělorusku poskytuje dodávky ropy a zemního plynu za tzv. dumpingové ceny (Foster 2020). Vzájemná integrace by pro většinu Bělorusů neznamenal zásah do jejich identity, neboť „mnoho Bělorusů stále touží po Sovětském svazu a Moskva je město spojené s bývalou sovětskou říší.“ (Kuleszewicz 2016: 36).

Právě tento vztah odráží *Smlouva o vytvoření státu Unie* z roku 1999, která vyzývá ke spolupráci v oblasti zahraniční, obranné a hospodářské politiky s cílem vytvořit jednotný parlament a jednotnou měnu. (ORF 2020).

Pro Rusko má totiž Bělorusko z geopolitického hlediska obrovskou cenu³ a vytvoření svazového státu by znamenalo přímý přístup Ruska do Evropy. (Balmaceda

---

¹ Nejvýraznější příklad této spolupráce jsou společná cvičení ruské a běloruské armády na území Běloruska zvaná ZAPAD. (Kuleszewicz 2017: 94).

² „Více než 70 procent přímých zahraničních investic v Bělorusku pochází z Ruska.“ (Wilson a Krivoy 2015: 4).

³ Bělorusko má ekonomický význam i pro Evropu. Bělorusko totiž slouží jako hlavní tranzitní země pro ruský plyn. (Balmaceda 2006: 18).

2006: 18). Toto je jedním z důvodů, proč potencionální prohlubování integrace obou států představuje bezpečnostní riziko. Jak tvrdí odbornice na slovanská studia Anna Kuleszewicz „úzká spolupráce mezi Běloruskem a Ruskem na ekonomické i vojenské úrovni a skutečnost, že Bělorusko je silně závislé na Moskvě, může být největším sporem pro evropskou stabilitu a bezpečnost.“ (Kulewicz 2017: 93). Za bezpečnostní riziko je toto spojení považováno též organizacemi jako EU a NATO, pro něž je Bělorusko zásadní při možné obraně pobaltských států před vojenskou agresí či hybridní válkou. (Baggiani 2020: 4).

Od spojení do jednotného svazového státu se však upustilo oficiálně v roce 2010 i přesto, že došlo k vytvoření společných orgánů, hymny a uskutečnilo se společné zasedání svazového parlamentu. Blízkou spoluprací nahradily moderní **tendence** ve formě komplexních mezinárodních organizací jako EAEU a také SNS. (Wilson a Krivoy 2015: 6) Bělorusko a Rusko tedy sdílejí obchodní a obrannou politiku a jsou navzájem na sobě závislé (hlavně Bělorusko na Rusku) a to především v dobách krize. Mohu uvést například, který se objevu pokud je jeden z daných států pod tlakem sankcí. Dochází totiž k efektu, který je nazýván sankční paradox označující vzájemné prohlubování vztahů, když jeden ze států se nachází pod tlakem různých sankcí. V Bělorusku k tomuto efektu docházelo v 90., kdy se EU snažila o to, aby Bělorusko propustilo všechny politické vězně a uspořádala svobodné volby. Ale sankce ze strany EU ve výsledku Kremlu napomohly tím, že posunuli Běloruskou ekonomiku a její byrokratický aparát blíže k Rusku (Wilson a Krivoy 2015: 7). A v případě Ruska nejtvrdší sankce postihli Rusko v době, kdy Rusko vyvolalo konflikt s jejich sousedním státem Ukrajinou.

Krymská krize však pro tento přátelský vztah představuje výjimečnou situaci. Bělorusko se dostává do neobvyklé pozice, protože konfliktu se účastní dva Bělorusko nejbližší spřátelené státy. Ukrajina je totiž podle Běloruského prezidenta nejbližší partner hned po Rusku a je jím považován za jejich bratrský stát. (Lukashenko 2014). Bělorusko na základě této události bylo nuceno hledat nové partnery v energetické a v dodávkách ropy, například USA, Norsko a Polsko. (Foster 2020). Na postavení Ruské federace se nic nezměnilo, stále pokračuje ve snahách integrovat Bělorusko,

avšak běloruský prezident Lukašenko se zavázal chránit suverenitu své země, což vyústilo v napjaté bilaterální vztahy mezi danými zeměmi. (ORF 2020).

2 Teoreticko-metodologická kapitola

V této části budou představeny základní koncepty, základní teorie a metody výzkumu. Vycházím zde z teorie sociálního konstruktivismu, především se však věnuji o diskurzivní analýze, která je hlavním analytickým nástrojem pro získání odpovědi na výzkumnou otázku.

2.1 Teoretické koncepty

2.1.1 Pojem integrace

Pojmem integrace obecně míníme sjednocení, ucelení či proces spojování samostatných jednotek do nových jednotných celků. Právě ve spolupráci mezi státy hraje integrace podstatnou roli a v dnešní době ji často reprezentují mezinárodní organizace. Může se jednat o spolupráci v různých oblastech od ekonomické (OPEC) po politickou a vojensko-bezpečnostní (NATO) či kulturní (UNESCO), sociální (ILO) nebo komplexní (EU) aj. Integrace může probíhat na různých úrovních, např. mezinárodní nebo regionální. (Lněnička 2011).

Integraci rozlišujeme podle míry institucionalizace na formální a neformální:

1. *Formální integrace* je „zpravidla výsledkem jednání a dosaženého konsenzu jednajících stran“. K jejímu vývoji dochází především po částech (podle uzavřených smluv).
2. *Neformální integrace* probíhá oproti formální integraci víceméně spontánně, na základě „dynamiky ekonomického a sociálního rozvoje a také rozvoje vědy a techniky“. Má charakter kontinuálního procesu. (Lněnička 2011).

V rámci bělorusko-ruských vztahů existují dnes organizace jako Společenství nezávislých států (SNS), které sdružuje 9 z 15 bývalých svazových republik

Sovětského svazu a věnuje se především otázkám obchodu a bezpečnosti. Další z nich je třeba Eurasijská ekonomická unie (EAEU), která se podobá své západní variantě, tedy EU, v principech a institucích, avšak s tím rozdílem, že se nejedná o rovnocenné partnerství. Rusko totiž zaujímá dominantní postavení mezi partnerskými státy. (Ginterová 2019).

Avšak najdou se i politické otázky, které nejsou zahrnuty pod hlavičku žádné ze zmíněných organizací a jsou pouze na regionální úrovni mezi Běloruskem a Ruskem, např. možný pobyt občanů z jednoho státu na území druhého státu bez potřeby víza, rovnocenný přístup ke zdravotní péči a ke vzdělání. To vše se děje na základě Smlouvy o rovných právech občanů mezi Běloruskem a Ruskem z roku 1998. (CIS legislation 2021).

Z výše uvedeného vyplývá, že integrace nemusí být pouze velký politický krok, jakým je například připojení k určitému společenství, jedná se též o spolupráci na úrovni dvou států, kterým jde o vytvoření společných politik výhodných pro jejich obyvatele, např. v rámci daní, volného pohybu či zdravotní péče. Za součást integrace a integračního procesu mezi danými zeměmi lze tedy považovat každou formu prohlubování spolupráce či sblížování na politické úrovni. Takto budeme s pojmem integrace pracovat v analytické části.

2.1.2 Sociální konstruktivismus

Rozmach konstruktivismu v mezinárodních vztazích je spojen s koncem studené války, kdy se vymezil vůči tradičním teoriím mezinárodních vztahů jako je např. realismus a liberalismus. Oproti tradičním teoriím totiž konstruktivismus nevidí jako hlavního aktéra v soutěži o rozdělní moci pouze stát. (Theys 2017: 36). Zaměření pouze na stát totiž nedává moc prostoru pro pozorování jednání institucí a jednotlivců, ale právě ti stáli například za koncem studené války. Konstruktivismus s jedinci, především s těmi významnými a na předních politických pozicích, počítá jako s podstatnými aktéry. Jednou ze základních tezí sociálního konstruktivismu na

poli mezinárodních vztahů je, že svět kolem nás je sociálně konstruován a jedinci mají možnost ho od základu měnit. (Theys 2017: 36).

Konstruktivismus považuje naše znalosti o světě za sociálně konstruované. Toto můžeme demonstrovat na příkladu od politologa Alexandra Wendta, který vysvětluje fungování sociální konstrukce reality na hrozbě jaderné války. Pět set jaderných hlavic Velké Británie představuje menší hrozbu pro USA než 5 severokorejských, a to proto, že v tomto druhém případě jsou vztahy (myšlenková struktura) mezi jednotlivými zeměmi ve válce, což znamená více než jejich materiální převaha (hmotná struktura). (Theys 2017: 36-37). „Příklad také ukazuje, že jaderné zbraně samy o sobě nemají žádný význam, pokud nerozumíme sociálnímu kontextu. Dále ukazuje, že konstruktivisté překračují materiální realitu tím, že zahrnují vliv myšlenek a přesvědčení na světovou politiku.“ (Theys 2017: 36-37).

Právě sociální konstruktivismus je teoretickým východiskem pro diskurzivní analýzu, ta je zároveň považována za nejpoužívanější přístup (Jørgensen a Phillips 2002: 4) a bude též použita jako hlavní metoda pro zpracování proslavů v této práci. Diskurzivní analýza si totiž zakládá na sociálně konstruktivistické orientaci, a to především v přístupu k textu. Sociální konstruktivismus vychází z filosofických předpokladů, že více verzí světa je legitimních a že texty je možné číst různým způsobem s rozdílným výsledkem, jazyk tedy nemůže být považován za reprezentativní⁴. (White 2004: 7).

2.1.3 Vymezení pojmu diskurz

Pojmem diskurz je míněna promluva, projev, řeč či rozprava, s pojmem diskurz již pracovali antičtí filozofové Platón a Aristoteles, ale ve smyslu metodického uvažování použil tento pojem poprvé R. Descartes ve své knize s názvem *Discours de la méthode* (Rozprava o metodě) z roku 1637. (Horák 2017).

---

⁴ Slovo reprezentativní je zde používáno ve smyslu, že ne vše, co je napsáno, musí být hned považováno za objektivní pravdu, a proto je důležité se textům věnovat analyticky.

Pozornosti se tomuto pojmu dostalo především od lingvistů 19. a 20. století, kdy pro zkoumání jazyka nebyly dostačující nejnižší jazykové jednotky a do centra pozornosti se dostal text, včetně toho, v jakém kontextu vznikl. (Veselková 2014). Lingvisté považovali diskurz za jakýkoliv jazykový útvar nad úrovní věty, protože jakákoliv věta vytržená z kontextu nemusí dávat smysl a ztěžuje se její následná interpretace. Mezi významné teoretiky diskurzu řadíme zakladatele strukturalismu F. de Saussura, dále v rámci teorie mluvních aktů diskurzem zabývali např. jako J. L. Austin a J. L. Searle. (Vávra 2008: 204).

Dnes je tento pojem používán a vnímán široce – od samotného užívání jazyka v promluvách a textech až po sociální praxi, v níž je jazyk jako prostředek komunikace nezbytný. Význam a interpretace pojmu diskurz se však liší podle disciplíny, která s termínem pracuje. Diskurz nabývá jiného významu například v lingvistice, filosofii a sociálních vědách. (Vávra 2006: 50).

O rozšíření pojmu diskurz v sociálních vědách se zasloužil v 60. a 70. letech filosof Michel Foucault, jehož podoba diskurzu jakožto „formy vědění, která determinuje, co je známé, vyslovitelné a uskutečnitelné v daném sociálním a kulturním kontextu“, je až na menší změny mnohými autory v sociálních vědách používaná dodnes. (Veselková 2014).

Zhruba od 70. let 20. století je termín diskurz rozvětven natolik, že je složité určit, z jaké podstaty vychází, můžeme vymezit dvě pojetí. Prvním je lingvistické pojetí, které chápe diskurz jako jazykovou a společenskovední jednotku, a druhé pojetí je to, jež vychází z foucaultovského přístupu k diskurzu. (Veselková 2014). Níže představím diskurzivní analýzu a postupně se budu snažit zdůvodnit, proč byla pro analytickou část zvolena kritická diskurzivní analýza od Normana Fairclougha.

2.2 Metodologické koncepty

2.2.1 Diskurzivní analýza a její srovnání s konverzační a obsahovou analýzou

Diskurzivní analýza je (dále jen DA) je obecným označením mnoha přístupů, jež se zaměřují na hledání pravidelně objevujících jevů při vytváření významu sociální

reality. Středobodem zájmu DA je text jako psaný či mluvený jazykový útvar (Beneš 2008: 92). Termín DA je používán pro mnoho různých forem kvalitativních analýz majících odlišný cíl a zaměření, zároveň je DA součástí širšího konceptu zvaného analýza textu.

Analýza textu jako výzkum psaného a řečeného není v sociálních vědách ničím novým (Vávra 2006: 51). Po staletí sloužila k popisu politických debat nebo uvažování v politické teorii a filosofii. Příkladem může být práce Maxe Webera či Norberta Eliase, kteří pro výzkum „společenského vědění“ dané doby využívali historických textů (Vávra 2006: 51), ale až v druhé polovině 20. století došlo k posílení zájmu o výzkum vztahu mezi jazykem a politickým jednáním. (Pedersen 2009: 5). Díky tomu vznikla řada přístupů, které se zabývají používáním jazyka mimo lingvistické kategorie, řadíme zde konverzační a obsahovou analýzu (Beneš 2008 :94), které se vůči DA vymezují, a proto je přibližuji níže. Pro kvalitativní výzkum této bakalářské práce však nejsou dvě posledně jmenované analýzy vhodné. Důvody vyplnou z následujících podkapitol.

Konverzační analýza bývá někdy považována za podobnou výzkumnou metodu jako DA, dokonce sdílejí některá základní východiska jako je přístup k jazyku, kvalitativní povaha, možné výzkumné zaměření na rozhovor a úlohu výzkumníka jako někoho, kdo musí „jít za“ samotná data (Antaki 2004). Konverzační analýza se ovšem zabývá výzkumem struktur a procesů sociální interakce mezi lidmi a snaží se toho dosáhnout odhalováním pravidel, vzorů společenské interakce tak, jak byla doslovně zaznamenána v přímé posloupnosti (Beneš 2008: 97). Pracuje se zdroji, které jsou detailním zpracováním konverzace a zahrnují též např. barvu hlasu, plynulost řeči a intonaci. DA naproti tomu více využívá empirických materiálů, jako jsou články, deníky, proslovy politiků, neformální výroky (Wooffitt 2005: 85), a navíc není omezena na texty pracující se sekvenčním řazením konverzace ve stylu akce (promluva) a reakce, např. výzkum reakcí obecnstva na zapojení různých stylů řeči v politických projevech. (Heritage a Greatbatch: 1986). Konverzační analýza se nezabývá společenskovědními otázkami, nezajímá se totiž o širší kontext projevu, ale o to, co bylo řečeno a jak to bylo řečeno. (Beneš 2008: 98).

Obsahová analýza je na rozdíl od výše jmenovaných analýz metodou kvantitativní, většinou se zabývá četností slov či tvrzení v textu. Těmto slovům je přisouzena kategorie, která je předem definována v kódovacím schématu. Problém při vymezení obsahové analýzy vůči DA spočívá v tom, že obsahová analýza předpokládá stabilní významovou strukturu a pracuje s předem určenou sadou kategorií. Výzkumník tedy v textu sleduje pouze jevy, které lze zařadit do daných kategorií. Pomocí obsahové analýzy lze zpracovat velký objem dat, ale pouze povrchním způsobem (Miessler 2008: 117).

Naopak DA zkoumá, jakým způsobem se významy a jednotlivé kategorie sociálního světa utvářejí. (Beneš 2008: 98). Předností diskurzivní analýzy je podle Meisslera zkoumání jednotlivých textů do hloubky (Miessler 2008: 117).

2.2.2 Vymezení pojmu diskurzivní analýza

Pojem DA je v současnosti používán v mnoha vědních disciplínách, např. v lingvistice, sociologii, antropologii, sociální psychologii, v mezinárodních vztazích a v politologii. Právě kvůli celé řadě společenskovedních disciplín, které DA využívají, nelze podat její jednotnou ucelenou definici (Pedersen 2009: 5) Ta se totiž mění podle disciplíny, ve které se výzkumník nachází (Beneš 2008: 93). Profesor mediálních studií Charles Antaki v jedné ze svých přednášek uvádí, že „diskurzivní analýza znamená pro mnoho lidí mnoho věcí.“ (Antaki 2004). Podle oxfordského slovníku je DA v lingvistice definována jako „Metoda analýzy struktury textů nebo projevů delších než jedna věta s přihlédnutím jak k jejich jazykovému obsahu, tak k jejich sociolingvistickému kontextu.“ (Lexico 2021). Můžeme však najít rozšířené definice od mnoha autorů v době, kdy došlo rozšíření metody v ostatních sociálních vědách.

Například Vít Beneš považuje výše zmíněnou lingvistickou definici DA za zavádějící, podle něj je vhodnější označovat diskurzivní analýzu v širším slova smyslu za „studium lidských významotvorných praktik“ (Wetherell 2001: 3), mezi které řadíme verbální a neverbální komunikaci. Jak dále uvádí Beneš, je v politologii a mezinárodních vztazích jen malá šance, že by se se výzkumník vždy účastnil přímého

pozorování důležitých politických procesů či oficiálních jednání. Ve většině případů je tedy nutná práce s texty, oficiálními dokumenty a projevy, které jsou již zprostředkované přes nějaké medium - od analýz, novinových článků až po projevy politiků. (Beneš 2008: 92). Podle Beneše „diskurzivní analýza zkoumá, jakým způsobem lidé skrze text či soubor textů konstruují smysl a význam objektů a aktivit sociálního světa.“ (Beneš 2008: 93).

Díky výše uvedenému považuji DA za vhodnou výzkumnou metodou pro zkoumání prezidentských projevů Alexandra Lukašenka. Běloruský prezident ve svých projevech prosazuje vlastní politickou vizi světa, což činí prostřednictvím textů svých projevů a pomocí určitých jazykových prostředků.

Sociální konstrukce pocházejí z východisek DA, sociálního konstruktivismu a poststrukturalismu. Sociolog Martin Vávra (2006: 51) se v příspěvku „*Tři přístupy k analýze diskurzu - neslučitelnost nebo možnost syntézy?*“ ztotožňuje s Benešovým vymezením DA. Na rozdíl od lingvistické definice nepovažuje DA za pouhou metodu, ale za soubor přístupů, škol a metod.

Přesná a jediná definice DA v podstatě neexistuje, je ale součástí několika směrů, pomocí nichž si ji přiblížíme. Jsou to:

1. *foucaultovská historická diskurzivní analýza,*
2. *diskurzivní psychologie,*
3. *kritická diskurzivní analýza.*

Zmíněné směry se liší ve způsobu analýzy, v pojetí diskurzu a také v cílech, kterých chtějí dosáhnout. Různé směry tedy dokáží nabídnout rozdílný pohled na zkoumanou problematiku, a proto je v následující části vymežím a vysvětlím, proč byla zvolena právě kritická diskurzivní analýza.

2.2.3 Hlavní směry diskurzivní analýzy

V této části se věnuji hlavním směrům DA, které aspekty sdílejí a v čem se naopak liší, a uvádím důvody, proč považuji právě kritickou diskurzivní analýzu za

vhodný nástroj pro zkoumání potenciální změny v Lukašenkově diskurzu ohledně integrace s Ruskou federací. Podle autorů Jørgensenové a Phillipse, i přes odlišnosti můžeme určit čtyři shodné tendence: 1. kritický přístup ke znalostem považovaným za samozřejmé (k našemu vědění o světě bychom neměli přistupovat jako o objektivní pravdě), 2. historická a kulturní specifická (jsme historické a kulturní bytosti, náš pohled na svět a vědění o něm je historicky a kulturně determinované), 3. souvislost mezi vědění a sociálními procesy (naše způsoby porozumění světu jsou vytvářeny a udržovány prostřednictvím sociálních procesů), 4. souvislost mezi vědění a sociálním jednáním (určité vědění vede vždy k určitému sociálnímu jednání, přičemž zároveň vylučuje jiné (Vašát 2009:2)). (Jørgensen a Phillips 2002: 5-6).

Společně také jednotlivé směry sdílejí skutečnost, že DA přiřazujeme k sociálnímu konstruktivismu a že byla inspirována autory francouzského poststrukturalismu. (Pedersen 2009: 5-6; Vašát 2009: 2-3). Všechny formy DA přistupují k realitě jako realitě sociálně konstruované a to, jak je tato realita konstruovaná, zkoumají skrze jazyk a významotvorné praktiky (Beneš 2008: 95). „V rámci takto pojatého konstruktivismu lze nalézt jak přístupy zkoumající sociální realitu z pohledu jednání aktérů, tak i z pohledu struktury.“ (Beneš 2008: 96).

2.2.4 Foucaultovská historická diskurzivní analýza

První ze směrů DA, který přiblížím a který je zároveň nejstarším z nich, je foucaultovská historická diskurzivní analýza (dále FDA). Tento směr je založen na teoretických myšlenkách o diskurzu M. Foucaulta, z jehož myšlenek čerpají i další směry DA. (Nekvapil 2006: 265).

Za historický je směr označován z důvodu Foucaultova zaměření na historii a historickou filosofii, to je zřejmé například v dílech, která změnila způsob nahlížení na diskurz, např. Dějiny šílenství (1961) a Archeologie vědění (1969). Jeho následovník Stuart Hall o Foucaultovi tvrdí: „Zajímala ho pravidla a postupy, které vytvářely smysluplné výroky a regulovaly diskurz v různých historických obdobích... Diskurz konstruuje téma. Definuje a vytváří objekty našeho vědění.“(Hall 1997: 44).

FDA se zaměřuje na moc vlastní jazyku a snaží se porozumět tomu, jak historicky a sociálně předpokládané zdroje moci konstruuji sociální svět prostřednictvím jazyka. (Cook 2008: 217). Zde dochází ke zkoumání role diskurzu v širších sociálních procesech legitimizace, ideologie a moci, jehož cílem je analyzovat utváření subjektu v jeho historickém a sociálním kontextu (Klapko 2016: 398-399), příkladem takového výzkumu může být použití FDA na problematiku bosenské války od Leny Hansenové⁵, kde bylo potřeba se věnovat historickému pozadí a „vývoji dominantních vyobrazení (např. „Balkán“).“ (Beneš 2008: 108).

Člověk je v pojetí FDA objektem diskurzivní moci (Klapko 2016: 398), subjekt je v diskurzu vytvářen, ale „diskurz není majestátně se rozvíjejícím projevem myšlení, vědění a mluvení subjektu“ (Foucault 1972: 55). Jednotlivec je považován za jakési medium pro jazyk. Toto pojetí odporuje klasickému chápání subjektu jako suverénní entity. (Jørgensen a Phillips 2002: 14-15).

FDA se vymezuje proti pojetí diskurzu diskurzivní psychologíí, která vidí diskurz jako společenskou interakci, FDA se totiž zaměřuje na abstraktnější makropojetí diskurzu. Chápe ho jako „systém pravidel, který vymezuje prostor pro tvorbu aktuálních výpovědí (diskurz jako významová struktura)“ (Beneš 2008: 106). Zde je předmětem výzkumu vztah „institucionální moci a diskursu nebo vztahy mezi symbolickými systémy a lidskou subjektivitou“. (Klapko 2016: 398).

FDA však nebyla pro výzkum v této práci zvolena z důvodu jejího abstraktního pojetí diskurzu a nejméně propracované metody výzkumu. Foucault totiž měnil metody zpracování v návaznosti na problematiku, se kterou pracoval a také se ve svých dílech vyhýbá explicitní formulaci jak určitý výzkum zpracovat⁶. Je tedy velice složité zachytit, jak by výzkumník měl postupovat a určit metodiku při využití tohoto směru DA. (Arribas-Ayllon a Walkerdine 2017: 110). Důvodem je též závislost historické DA na dokumentech sahajících do dávné minulosti (Beneš 2008: 107 a 122), kterému data v této práci neodpovídají.

---

⁵ Myšlená kniha je zde- Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War.

⁶ To uvádějí i další autoři. „Foucault sám nepředložil definitivní metodu analýzy historických textů a způsob interpretace textů autory, kteří se Foucaultem inspirovali, se liší.“ (Peräkylä, 2005, s. 871).

2.2.5 Diskurzivní psychologie

Diskurzivní psychologie nebo také sociálně psychologická diskurzivní analýza je směrem, který vznikl v sociální psychologii a poté se rozšířil i do dalších vědeckých disciplín.

Diskurzivní psychologie považuje diskurz za společenskou interakci, kde „zkoumá používání jazyka v sociálních interakcích s důrazem na performativní stránku diskursu.“ (Klapko 2016:395).

Diskurzivní psychologie se především zaměřuje na to, na co mluvčí nebo autor textu používá jazyk, například jestli někoho z něčeho obviňuje, ponižuje, jestli něco požaduje nebo skládá kompliment. Pozornost je také věnována psychologickým konceptům, jako jsou víra, emoce, postoje, které jsou dány najevo skrz konverzaci nebo při jiné slovní výměně.⁷(McMullen 2021: 5).

Diskurzivní psychologie pracuje s daty, které se podobají těm v konverzační analýze, zaměřuje se totiž na sekvenční strukturu řeči a na její mikrofunkce zahrnující gramatiku, pauzu, intonaci a v jakém pořadí osoby v interakci mluví. (McMullen 2021: 5). Jak píše M. Vávra (2006: 58), „*při konkrétních analýzách se diskurzivní psychologie zaměřuje na každodenní diskurz, ať už třeba vědců, politiků nebo „lidí z ulice“*. *Jde právě o to zjistit, jak lidé pracují s dostupnými vyjadřovacími registry, jak mezi nimi volí.*“

A to je jeden z důvodů, proč nepovažuji psychologickou diskurzivní analýzu za vhodnou pro zkoumání projevů prezidenta Běloruska, jedná se totiž o typ textu, který nečerpá z interakce, jedná se o samotnou promluvu prezidenta bez reakcí publika (členů vlády, parlamentu, občanů). Dalším důvodem je, že jednotlivé proslovy na sebe nenavazují, ale dělí je od sebe minimálně jeden rok.

Metodu zpopularizovali autoři J. Potter a M. Wetherell v rámci „lingvistického obratu“ v sociálních vědách, kteří se vymezovali vůči kognitivismu. (Klapko 2016: 395). Analýza řeči a textu znamenala víc než jen způsob k přiblížení se vnitřním

---

⁷ Beneš uvádí jako příklad rozdílnost výpovědí rozvádějícího se manželského páru, kteří viní jeden druhého z rozpadu manželství. (Beneš 2008: 100).

kognitivním procesům. (McMullen 2021: 5). Jedná se však o směr, který se na poli mezinárodních vztahů a politologie pro jeho detailní zkoumání příliš neobjevuje. (Beneš 2008: 99).

2.2.6 Kritická diskurzivní analýza

Kritická diskurzivní analýza (dále KDA) je nejmladším směrem, který v práci představím, a poté poukážu na důvody, proč byla vybrána pro zpracování proslovů prezidenta Lukašenko po anexi Krymu.

Vznik tohoto směru se datuje do 90. let 20. století, i když první pokusy o KDA probíhaly v rámci frankfurtské školy již v letech 50. minulého století. Ústředním představitelem této výzkumné metody je Norman Fairclough, který se i přes kritiku Foucaultova směru pro jeho přílišnou abstraktnost a nedbání na lingvistickou stránku diskurzu (Beneš 2008: 101), tímto pojetím diskurzu inspiroval a diskurzivní analýzu doplnil o další rozměr. (Nekvapil 2006: 264-265; Pedersen 2009: 7).

Přívlastek „kritická“ či termín „kritika“ odkazuje na tradici osvícenství, zde byla kritika používána ve smyslu odmítání metafyziky a náboženství. Také byla použita v díle Kritika čistého rozumu od Immanuela Kanta, kde má do jisté míry antimetafyzický význam, přesněji má co do činění s využitím racionální analýzy k prozkoumání hranic konceptů a teorií. (Chilton 2013: 1439). V KDA znamená přívlastek „kritická“ něco jiného. Možností se uvádí hned několik. Zaprvé může označovat proces, který z implicitního dělá explicitní, lépe řečeno odhaluje implicitní vztah mezi mocí, ideologií a diskurzem. Lidé s vlivným postavením totiž ne vždy vyjadřují své návrhy přímým způsobem, ale pokud jsme my jako výzkumníci „kritičtí“ (Chilton 2013: 1440), tak je možné „zviditelnit tyto neprůhledné aspekty diskurzu.“ (Fairclough a Wodak 1997: 258). Zadruhé také samotný přívlastek znamená, že „řeč v akci (diskurz)“ „...je pojímána jako způsob udržování nerovného rozdělení moci ve společnosti, resp. způsob obrany a rezistence členů či skupin společnosti, které jsou tímto rozdělením moci znevýhodněni.“ (Hájek 2014: 121-122).

KDA spojuje prvky jak z foucaultovské DA, tak z lingvistické analýzy. Z lingvistické analýzy (někdy bývá uváděna také jako lingvistický prvek diskurzivní psychologie) přebírá lingvistickou metodu analýzy jazyka, který se zabývá tématy, jako jsou větné struktury, časování sloves, syntax, lexikální volby, vnitřní soudržnosti diskurzu a tak dále. Avšak Fairclough nepřebírá pouze lingvistickou metodu, ale snaží se o její spojení s širšími kontexty sociálních, politických a ekonomických struktur. Právě KDA dovoluje oproti jiným diskurzivním přístupům rozšířit své analytické zaměření o širší rysy produkce a spotřeby diskurzu. (Wooffitt 2005: 138 a 145).

Co se týče Faircloughova pojetí, tak sice přebírá Foucaultovu myšlenku o diskurzu jako „strukturovanou fixaci významu“ (Vávra 2006: 54), ale oproti němu nahlíží na subjekt jako na podstatného člena diskurzu. Jak uvádí Hájek, když píše o rozdílu přístupu Foucaulta a Fairclougha, „lidé používáním řeči svět pouze nerepresentují, ale zasahují do něj a tím ho spoluvytvářejí.“ (Hájek 2014: 122). To odkazuje na rozdílné pojetí subjektu (lidí/člověka), subjekt totiž ve foucaultovské analýze pojat jako objekt diskurzu, ale je postaven mimo dění, (Jørgensen a Phillips 2002: 15), kdežto Fairclough mu přisuzuje aktivní a kreativní roli. (Vašát 2009: 5).

Oproti Foucaultovi doplnil Fairclough analýzu o zaměření se na konkrétní instance sociálních aktivit, a to včetně mluveného či psaného jazyka. To dovoluje KDA zaměření na konkrétní texty a promluvy konkrétních sociálních subjektů. (Nekvapil 2006: 265). Proto se můžeme věnovat pouze rozboru projevu jednotlivé osoby, běloruský prezident totiž představuje tvůrce vybraného diskurzu v konkrétním kontextu.

S KDA jsou spojeny dva již zmíněné pojmy ideologie a moc, které jsou spolu úzce propojeny. Ideologie jsou považovány za nástroj k prosazování a ochraně zájmů mocných skupin, ideologie jako organizované soubory přesvědčení udržují nerovnost ve společnosti mobilizováním specifických postupů a hledisek. Pro fungování ideologie je podstatné, aby nebyla odhalena či rozpoznána, aby mohla udržovat stávající mocenské rozhraní a aby toto rozhraní bylo považované za legitimní. (Vašát 2009: 6-7). Moc je zmiňována z toho důvodu, protože skrze ni je diskurz schopen ovlivňovat obsah sdělení z názorového hlediska, vymezuje vztahy mezi jednotlivými

subjekty ... specificky těm, kterým je přístup k moci odepřen. (Vašát 2009: 5-6). Diskurz je totiž místem moci, která se projevuje skrz jazyk. (Wooffit 2005: 140).

Obecně tedy můžeme KDA popsat jako analýzu „zkoumající ústní či písemné texty za účelem rozkrývání způsobů, jak jsou legitimizovány a ideologicky podchyceny mocenské vztahy a struktury, čímž přispívá k odhalování sociální nerovnosti, rasismu či diskriminace.“ (Klapko 2016: 397).

2.3 Výzkum změn a trojdimenzionální model diskurzu podle Fairclougha

Pro tuto bakalářskou práci je podstatné, že „ústřední oblastí zájmu v Faircloughově kritické diskurzivní analýze je výzkum změn.“ (Jørgensen a Phillips 2002: 7). Proto je podstatné vycházet z předchozích textů⁸, abychom byli schopni odhalit jednotlivé diskurzivní struktury a zavedené významy, na kterých uživatel jazyka stojí. Tento koncept je v KDA znám jako *intertextualita*. (Beneš 2008: 102; Jørgensen a Phillips 2002: 7).

Jak však tuto změnu zkoumat? Fairclough přichází s trojdimenzionálním modelem diskurzu, jde o *text*, *diskurzivní praxi* a *sociální praxi*. (Hájek 2014: 124; Vašát 2009: 4). KDA pojímá jako analýzu vztahů mezi konkrétním užitím jazyka a širšími sociálními strukturami, v jeho pojetí je každý rozměr diskurzu (text, diskurzivní praxe a sociální praxe) zkoumán zvlášť. Podle KDA se výzkumník nemůže zabývat pouze samotnými texty, nýbrž stejně důležitý je kontext, který text ovlivňuje, text a kontext se tak ovlivňují vzájemně. (Miessler 2008: 117; Nedvěd 2009: 183; Vašát 2009: 3; Vávra 2008: 210-211). Cílem tohoto trojdimenzionálního modelu je tedy zkoumat text na makro a mikro úrovni, čehož chce Fairclough dosáhnout propojením textové lingvistiky, interpretativní analýzy situačního jednání a analýzy struktur a procesů. (Hájek 2014: 123).

---

⁸ Můžeme totiž nalézt prvky staršího textu v jiném námi zkoumaném textu, často je nalezneme ve formě citací (Beneš 2008: 102).

První dimenzí Faircloughova modelu je text. Samotný *text* zde můžeme označit za jazykové prostředky používané v textu. „Volbou slovníku můžeme vytvářet pozitivní a negativní konotaci (člověk útočící na civilisty, aby dosáhl určitých politických cílů, může být označen jako terorista nebo jako bojovník za svobodu), sociálně relevantní jsou též metafory (...), volba odborných termínů nebo žargonu může zamlžovat význam sdělení (...).“ (Hájek 2014: 124). Jedná se tedy o lingvistickou fázi, kde jde o zkoumání textu a použitých jazykových prostředků.

Druhá dimenze modelu, diskurzivní praxe, podle Hájka „zahrnuje procesy, v nichž texty vznikají, rozptylují se ve společenském prostoru a jsou konzumovány (...).“ Jde tedy o to, jak jsou tyto texty distribuovány a jak jsou konzumovány. (Hájek 2014: 124-125). Zatímco v první fázi jde o vnitřní vztahy textu, tak ve fázi druhé jde o vnější vztahy textu. (Beneš 2008: 102). Zde se diskurzivní praxe zaměřuje především na autorství. Autorovo pojetí významů slov a styl tvorby textu se totiž přenáší do vnímání příjemce textu. Vnímání textu pak ovlivňujete také to, jak je konzumován, např. jestli je čten, poslouchán či je na něj pouze nahlíženo. (Hájek 2014: 124).

Třetí dimenzí modelu je pojetí diskurzu jako sociální praxe. Fairclough chápe sociální praxi jako „otázku nerovnoměrného rozdělení moci ve společnosti a s ní spojených otázek ideologie a hegemonie jako nástrojů udržování a změny mocenské asymetrie“. (Hájek 2014: 127). Moc a nerovné disponování s ní je ale považováno za součást diskurzu (každá instituce má totiž svůj diskurzivní doprovod) a tedy nedochází k popisu na základě jasné konceptualizace. (Vávra 2006: 56-57).

Cílem tohoto modelu je zkoumat text na makro a mikro úrovni, čehož chce Fairclough dosáhnout propojením textové lingvistiky, interpretativní analýzy situačního jednání a analýzy struktur a procesů (Hájek 2014: 123).

2.3.1 Metodologické postupy kritické diskurzivní analýzy

Nyní se budu zabývat metodologickými postupy KDA, které Fairclough rozděluje do tří vzájemně propustných oddílů. Toto rozdělení odráží výše zmíněný trojdimenzionální model diskurzu. (Vašát 2009: 7). Pro lepší přehlednost jsem

se rozhodl další popis označovat názvy první až třetí fáze, které budu používat i v analytické části: jde o 1. deskripci textu, 2. interpretaci vztahu mezi textem a interakcí, 3. explanaci vztahu mezi interakcí a sociálním kontextem (Fairclough, 1989: 26).

2.3.1.1 První fáze - deskripce

Metoda deskripce zkoumá formální stránku textu a věnuje se tradiční lingvistické analýze, jedná se o zkoumání formální stránky textu, o vnitřní vztahy a strukturu, a to především o slovní zásobu, gramatiku a kohezi textu. (Hájek 2014: 123). Uvedené aspekty formální stránky textu jsou navzájem propojené a význam a následná interpretace je v souhře všech oblastí. Zde se soustředíme na několik oblastí: „1. zkušenostní hodnoty slov, relační hodnoty slov, expresivní hodnoty slov a příp.použité metafory; 2. zkušenostní hodnoty gramatiky, relační hodnoty gramatiky, expresivní hodnoty gramatiky a spojení vět; 3. interakční konvence a struktura textu.“ (Vašát 2009: 8). Podle Fairclougha lze díky zkušenostní hodnotě slov zjistit, jak jsou v lexiku zakódovány ideologické rozdíly mezi texty v jejich reprezentaci světa (Fairclough 1997: 60).

V analýze se zaměřuji především na to, jakým způsobem jsou sdělení podávána a jaká je jejich struktura, jestli se například jedná o řeč spisovnou a její následný rozsah, v jaké osobě mluví (a ke komu), metafory, jazykové prostředky, volba odborných termínů atd. a jejich převaha nad jedním či druhým výrazem (např. opakování určitého politického sloganu). (Hájek 2014: 124). Také je vhodné se zaměřit na konotaci slov či souvětí. Volbu slovníku totiž můžeme vytvářet např. negativní či pozitivní konotaci o určité události, je například možný zvýšený výskyt citově zabarvených hodnotících slov k situaci na Ukrajině v roce 2014.

Vašát (2009: 8) upozorňuje na to, že výzkumník se nemusí zabývat všemi aspekty deskripce najednou. Vše se odvíjí od daného textu, lingvistické vzdělanosti výzkumníka a jeho analytických schopností.

2.3.1.2 Druhá fáze – interpretace

V druhé fázi se věnuje pozornost kontextu a vnějším vztahům textu. Fairclough totiž doplňuje lingvistickou analýzu o další analytický rozměr, kde se zabývá produkcí a interpretací textu samotného, tedy na to, jak autor pomocí textu produkuje a jak je tato produkce konzumována neboli na to, co se s textem děje během jeho produkce a následné recepce. (Vášát 2009: 10). Diskurzivní praxi vykládá Fairclough jako mediaci mezi textem a sociokulturní praxí. (Fairclough, 1993: 89). „Nejsledovanějším aspektem produkce textu je zpravidla tvůrčivost (autorství), tzn. různé strategie, taktiky, procedury a sekvence toho, kdo, jak a s jakým účelem texty píše (říká).“ (Hájek 2014: 125). Fairclough uvádí, že se tato fáze zaměřuje na 3 typy otázek 1. O co se jedná? 2. Koho se to týká? 3. Jaké jsou vztahy mezi subjekty a jakou hraje jazyk roli v tom, co se děje? Tyto otázky mohou napomoci v představení kontextu a odhalení diferencí a změn. (Fairclough 1989:148). Cílem druhé fáze je tedy především zjistit co a jak je prostřednictvím textu sdělováno a jak jsou v diskurzu vnímány určité subjekty.

V této interpretativní fázi se věnují především obměně diskurzu na téma „integrace“ a „bilaterální vztahy Běloruska s Ruskem“ (co je může ovlivňovat, jednání mezinárodního společenství či reakce na světové události) a jak se o těchto tématech mluví (co si o něm myslí/pod ním představuje Lukašenko) a v jakých souvislostech.

2.3.1.3 Třetí fáze – explanace

Třetí explanační fáze je zaměřena na vztahy mezi diskurzem, ideologií a mocí (Beneš 2008: 102). Hlavní náplní této fáze je analýza vztahu textu a společnosti, jedná se tedy zkoumání společenského kontextu diskurzu. (Fairclough 2001: 163). Přesněji řečeno se tato fáze zaměřuje na to, jaký má diskurz vliv na společnost, jak spolu situace ve společnosti a postoje reprezentantů diskurzu navzájem souvisí atd.

Zde se budu zaměřovat především na sociální determinanty, které na úrovni situační či institucionální ovlivňují diskurz. V analýze to znamená, že se zaměřujeme na to, jestli podstatné politické souvislosti jako je politická příslušnost aktéra (v našem případě běloruského prezidenta Lukašenka) nebo jeho názory na mezinárodní dění a přesvědčení o „správném“ rozdělení moci, mají vliv na tvarování diskurzu. Do této fáze lze zařadit i vzdělání dané osoby (v případě Lukašenka společenské vědy, ekonomie, zemědělství), jeho minulost (vojenská a politická), toto může např. znamenat zaměření na ekonomicky a vojensky orientované problémy.

2.3.1.4 Komparativní metoda

Jedním z cílů této metody podle sociologické encyklopedie může být orientace „na zjišťování rozdílů mezi jevy přibližně stejného charakteru a vývojového stupně, avšak nalézajících se v systémových kontextech různé úrovně.“ (Linhart a Vodáková 2017).

Pro upřesnění odpovědi na výzkumnou otázku byla zvolena jako doplňková metoda, metoda komparativní. Její použití nám totiž napomůže k tomu, abychom co nejvíce zpřesnili odpověď na výzkumnou otázku. Sledujeme totiž v rámci vymezeného období změnu Lukašenkovy diskurzu týkajícího se integrace a záležitostí s ní spojené. Výsledky komparativní metody shrnu v závěru analytické kapitoly.

2.4 Data a kritéria výběru vzorku

Pro analýzu byly zvoleny proslovy s názvem „*Sdělení prezidenta běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*“ od běloruského prezidenta Lukašenka za roky 2014 až 2017. Tyto proslovy byly vybrány z několika důvodů.

Jak bylo nastíněno v první kapitole, Lukašenko je považován za posledního diktátora Evropy, který se za posledních 20 let podílel na oslabování všech demokratických institucí, ať se jedná o parlament, který je z většiny prolukašenkovský, či ústavní soud, prostřednictvím kterého kontroluje změny ústavy, a tak si upevňuje

svou moc v zemi. Vyjádření jiných kompetentních osob, např. stálého předsedy zahraničního výboru, ministra zahraničí a dalších, kteří mají se zahraniční politikou co do činění, považují za neúčelné, většinou totiž kopírují prezidentovu rétoriku a plní jeho politické požadavky.

Sdělení prezidenta běloruskému lidu a Národnímu shromáždění je proslov, který byl vybrán především proto, že je to jediný dostupný v přímé řeči vedený a zároveň každoročně se opakující proslov běloruského prezidenta. Jejich podobná struktura, zaměření na domácí a mezinárodní vztahy a zároveň přímá dostupnost z nich činí vhodný předmět analýzy. Samozřejmě na oficiálním webu president.gov lze nalézt i jiné proslovy. Například „*Projev běloruského prezidenta na přehlídce vojsk minské posádky*“ nebo „*Projev na summitu OSN*“, ale u nich se jedná především o výjimečnou událost a netýkají se vždy mezinárodních témat. Dostupné rozhovory s prezidentem Lukašenkem jsem záměrně též nezvolil, aby nedocházelo k problému s komparabilitou dat (která je často analýzám v DA vyčítaná). Jedná se o text vzniklý v interakci, dochází ke značnému zkreslení vlivem otázek, které novináři pokládají. Podle zaměření konkrétního média, které zastupují, upřednostňují určitá témata.

Na závěr bych rád podotknul, že se data se zaměřují pouze na běloruskou stranu. Z dostupných zdrojů můžeme totiž konstatovat, že na ruském postoji k integraci Běloruska se po krymské krizi nic nezměnilo.

2.5. Limity výzkumu

Žádný výzkum se neobejde bez jistých limitů a tato práce není výjimkou. První omezení, které spatřuji v práci je její kvalitativní charakter. Například Beneš uvádí jednu ze slabých stránek této kvantitativní metody DA, tou je vymezení pojmu diskurz. Diskurz se totiž mění na základě zvoleného vědeckého směru, což ztěžuje její přesnější popis. KDA je možné provést vícero způsoby, jediný správný postup v diskurzivní analýze v podstatě neexistuje (postupy se totiž liší podle autorů). Je tedy na výzkumníkovi, jak do hloubky bude danou problematiku zkoumat.

Dalším limitem je kritické zkoumání jazyka. Táž slova mohou být jedním výzkumníkem vyložena jako ideologicky motivovaná, zatímco jiným jako neutrální.

Jazyk v určitých, např. gramatických vzorcích odráží konkrétní sociální struktury, na jejich věrohodnou interpretaci je však zapotřebí hluboký vhled do lingvistiky, sémantiky atd. Tento problém však nastává i u jiných směrů diskurzivní nebo lingvistické analýzy, které se snaží o hlubší porozumění textu. Také může nastat problém se samotnými proslovy, jedná se totiž o překlady prezidentových proslovů a v překladu může dojít k odlišnému pojetí slova či změně významu určité věty a slova.

Jedním z dalších limitů je subjektivita a osobnost výzkumníka, která se v kvalitativním výzkumu vždy projeví. Je zde totiž riziko, že i přes vymezení metody a dodržení určitého postupu, může dojít k subjektivnímu hodnocení založenému na konkrétní orientaci v problému a např. na osobním postoji vůči politickému režimu Běloruska. Protože výzkumník je součástí sociální praxe, může při analýze stejný diskurz působit odlišně na různé badatele.

Mezi limitující skutečnosti, mohu uvést i omezený vzorek proslovů, se kterým výzkumník pracuje, jiné texty, např. oficiální prohlášení týkající se specifických událostí zahraniční politiky by mohly přinést jiné výsledky týkající se bilaterálních vztahů Ruska a Běloruska. Určitá selektivnost dat nám tedy může omezit celkové přehled o zkoumané problematice.

3 Analytická část

Diskurzivní analýza proslovů prezidenta A. Lukašenka

V této části se budu zabývat proslovy, které pravidelně vždy na jaře pronáší běloruský prezident Alexandr Lukašenko pod názvem *Sdělení prezidenta běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*. Soustředím se proslovy z let 2014 až 2017. Některé z nich mají i vlastní podtitul, který by měl poukázat na hlavní poselství proslovu. Všechny proslovy se věnují stavu země v různých sociálních strukturách. Každý text budu analyzovat pomocí tří fází, které jsem teoreticky popsal ve 2. kapitole. Jde o *deskripci*, *interpretaci* a *explanaci*, budu je označovat pouze jako první, druhou a třetí fázi. Jednotlivé proslovy jsou zde zpracovány každý zvlášť tak, jak jdou za sebou chronologicky. Následně jsou pomocí komparativní metody srovnány, abychom co nejlépe mohli určit změnu v diskurzu a diskurzivních praktikách. Všechny tyto proslovy a jejich doslovný přepis pocházejí z oficiálního webu běloruského prezidenta *president.gov.by*. S texty jsem pracoval v českém překladu. Vzhledem k tomu, že se tedy nejedná o přesné citace v ruštině, odlišuji ilustrační příklady pouze kurzívou, nikoliv uvozovkami.

3.1 Analýza proslovu z roku 2014

Sdělení prezidenta běloruskému lidu a Národnímu shromáždění <i>Silná ekonomika a čestná vláda jsou základem nezávislosti země a prosperity národa</i>	Uveřejněno 22. dubna 2014
---	------------------------------

První fáze

V této fázi se zaměřím především na jazyk, jazykové prostředky a komu je text adresován. Bude nás zajímat především to, jak Lukašenko představuje svou verzi reality a jakým způsobem ji prezentuje prostřednictvím jazyka.

Lukašenko oslovuje své spoluobčany, poslance a senátory, diplomaty a všechny přítomné hosty. V textu se už pak obrací výhradně k běloruskému lidu, případně užije oslovení *vážený soudruzi*.

Předpokládáme, že text oficiálního proslovu je psán spisovným jazykem, je velmi dlouhý, v češtině čítá téměř 55+ normostran (zhruba 14 tisíc slov). V psané formě je však nepřehledný, není nijak specificky rozdělen tematicky, s výjimkou těch částí, které se týkají potírání korupce a hospodářské kriminality, ekonomiky a zdravotnictví. Proslov je tedy promluvou bez jednotící hlavní myšlenky a bez promyšlené struktury. Není zřejmé, kterou myšlenku prezident považuje za ústřední a ani podtitul *Silná ekonomika a čestná vláda jsou základem nezávislosti země a prosperity národa* na hlavní myšlenku jednoznačně nepoukazuje, třebaže tento podtitul prezident zmíní i v závěru své řeči. Proslov se tedy skládá z jednotlivých prezidentových prohlášení na různá témata. Je zde namístě připomenout, že předmětem analýzy je psaný text, zatímco při pronášení proslovu může řečník využít i jiných jazykových prostředků, např. odmlky, důrazu, větné melodie, práce s hlasem, případně i řeči těla.

Hned v úvodu Lukašenko pracuje s kontrastními vyjádřeními – *válka, nejistota versus mír a klid*, např. *státy kolem nás jsou v pohybu..., na Ukrajině to vře..., Rusko se snaží vrátit do svých historických hranic..., staré hranice se rozpadají před našima očima..., nikdo neví, co se stane..., ale v naší zemi je našťěstí klid ...nejsme zapojeni do vnějších konfliktů...* Tímto kontrastním (a manipulativním) vyjádřením dává hned úvodu najevo, jak dobře se žije v Bělorusku, zatímco jinde v Evropě už je opět cítit *kouř výbuchů*. Vyjádření *my versus oni* rezonuje celým proslovem. Výraz *oni* má v Lukašenkově podání negativní konotaci míní tím Západ, západní organizace jako např., NATO, označuje je také za idioty a bláznů, kteří jsou spoluviníky krize na Ukrajině. Zmiňuje se také například o bohatých sobeckých Američanech, kterým

nezáleží na nemocných lidech, zatímco Bělorusové jsou připraveni bojovat za záchranu lidského života celé měsíce.

Rusko je naopak vyzdvižováno jako *svaté Rusko, bratrský národ, historický spojenec* a je zdůrazňována vzájemná blízkost, např. *nelze izolovat běloruskou krev od té ruské..., my, Bělorusové, na vteřinu nezapomeneme na naše společné historické kořeny s Ruskem.*

Určitou myšlenku, heslo či tezi Lukašenko opakuje v různých kontextech, např. *jednota a nezávislost*, aby zdůraznil jejich důležitost

Lukašenko často hovoří v 1 osobě množného čísla, čímž dává najevo, že je jedním z obyčejných Bělorusů, ale také se tím snaží zdůraznit proklamovanou národní jednotu, např. *my, občané..., my jsme národ..., musíme hájit nezávislost..., my, Bělorusové, nechceme a neměli bychom dovolit rozkol v naší společnosti..., my, Bělorusové, jsme si vybrali vlastní ekonomickou cestu.*

I když se Lukašenko obrací k posluchačům jako prezident, ne jako jeden z mnoha, snaží se zdůraznit sounáležitost s občany, např. *proto bych byl rád, kdyby se vše, o čem dnes budu hovořit, stalo nejen příležitostí pro veřejnou diskusi, ale také předmětem živé široké diskuse..., moje zásadní pozice nejen jako prezidenta, ale také jako osoby a občana..., každý útok na prezidenta je útokem na lid.*

Na jiných místech o sobě mluví, používá tzv. majestátní plurál, např. *přijímáme jakoukoli námitku, která funguje v rámci zákona... všímáme si jakékoli kritiky, která je dána upřímnou starostlivostí..., jsme otevřeni jakémukoli dialogu, pokud jeho cílem je dobro Běloruska, a nikoli soukromé, zejména zahraniční zájmy....*

Na občany se obrací přímou výzvou v imperativu, např. *využijte tedy, občané Běloruska, této vhodné chvíle..., poučte se nejen ze svých vlastních chyb, ale také z chyb svých sousedů.*

V textu můžeme nalézt i emocionálně zabarvená slova, např. v reakci na Ukrajinu *po mnoha letech Evropa znovu přitahuje kouř z výbuchů*, odkaz na Rusko jako na *nejdražšího bratra, kolébky Běloruska*. O Západu hovoří jako o *blázních a idiotech*. Lukašenko neváhá sdílet své pocity, např. *už jsem z toho unavený ..., už toho mám dost..., už se nechci dívat na tu špínu.*

Dalším jazykovým prostředkem, který je Lukašenkovu proslovu vlastní, jsou obrazná pojmenování, např. *máme stejnou krev a kořeny s Rusy a Ukrajinci... na Ukrajině to vře..., hranice se rozpadají před našima očima.*

Druhá fáze

Ve druhé je věnována pozornost diskurzům spojeným s mezinárodními vztahy. Jde o bělorusko-ruskou integraci, dále pak o vztahy mezi Běloruskem a Ruskem obecně, o reakci na krizi na Ukrajině, reakce na dění na Západě a o další diskurzy, které prezident Lukašenko akcentuje. Dochází k zúžení záběru oproti první lingvistické fázi, ale je zde vytvářen prostor pro zasazení výše zmíněného do kontextu. Zkoumám tedy jednotlivé diskurzy a jejich mezidiskurzivní vztahy. Jednotlivé diskurzy jsou zvýrazněny tučně.

Diskurz týkající se integrace je použit především v rámci společenství SNS a Euroasijského hospodářské společenství (dnes je její nástupce Euroasijská unie). Především jde o **ekonomickou integraci Běloruska a Ruska jako klíčovou událost roku 2014**. Lukašenko si vytyčuje za cíl konsolidovat a rozšířit výhody integrace i na ostatní země v rámci SNS a Euroasijského hospodářské společenství. Dalším je **udržování strategického partnerství s Ruskem**, zde je podstatné realizovat nejvýznamnější projekty s Ruskem, např. výstavbu jaderné elektrárny a modernizaci vojenského průmyslu. Také stojí za to zmínit **regionální spolupráci s Ruskem**, jde o **prohlubování vztahů mezi zeměmi mimo nadnárodní úroveň, ale na úrovni regionální**, kde Bělorusko uplatňuje politiku rozvojové integrační spolupráce v rámci SNS. Na uvedených diskurzech můžeme sledovat i obměňující kladný postoj ke vztahům s Ruskou federací. Jedním z těchto diskurzů je **Rusko jako jeden z bratrských národů**, je zde vyzdvihována společná historie, např. příslušnost ke stejným duchovním a kulturním kořenům, neboť ze svatého ortodoxního Ruska vyrostly tři bratrské národy.

Dalším diskurzem je **Rusko jako stálý strategický spojenec**, jde především o připomenutí Lukašenkových zásluh o strategické spojenectví a o důraz na to, ke komu

je Bělorusko loajální. Můžeme uvést i diskurz **Rusko, jako domovina Rusů i Bělorusů**, kde se hovoří o Bělorusku jako o zemi, kterou sdílejí Rusové a Bělorusové bez ohledu na víru a původ.

Bělorusko je země, která se nedá zlomit západním zahraničním vlivem, obsahem sdělení je, že v Bělorusku se na rozdíl od Ukrajiny nedá vyvolat převrat podporovaný ze Západu.

I přes blízký vztah k Ruské federaci je pro Lukašenka důležité vymezit Bělorusko jako nezávislou, jednotnou, svobodnou a suverénní zemi. To spatřujeme například v diskurzu **nezávislost Běloruska jako hlavní hodnota země**. Na nezávislost je několikrát upozorňováno v úvodu proslovu, a dokonce je zmíněna i v hlavním názvu proslovu. Pro prezidenta je podstatné hájit tuto hodnotu za každou cenu, dovoluje totiž člověku i národu nakládat po svém s vlastním osudem. Pokud by však Bělorusové nebyli jednotní, mohou o ni přijít. Nezávislost je tedy přímo spojena s jednotou běloruského lidu. Díky ní Bělorusko může mít vlastní budoucnost.

Prostor je zde věnován i reakci na mezinárodní události, v tu dobu je aktuální krize na Krymu. Lukašenko ji v proslovu zmiňuje hned v úvodu: **ukrajinská krize jako konec starých pořádků, ukrajinská krize jako chyba ukrajinské politiky, jako varování pro všechny a Ukrajina jako sjednocená země**. Prioritou tohoto sdělení je ukázat, že i přes blízkost k Rusku, Bělorusko stojí na vlastních nohou a do jakéhokoliv svazku bude vstupovat pouze dobrovolně a jako rovnocenný partner.

Celkový postoj Lukašenka k Ruské federaci a integraci je kladný a není nijak zvlášť ovlivněn situací na Ukrajině. Na Rusko je v roce 2014 nahlíženo jako na blízkého partnera, bratra, a to i přesto, že má vůči aktivitě Ruska na Ukrajině běloruský prezident výhrady a byl by rád, kdyby byly znovu navázány blízké mírové vztahy mezi postsovětskými zeměmi.

Lukašenko je nakloněn ekonomické integraci a tomu, aby se Rusko podílelo na významných projektech, např. atomové elektrárně. Běloruský vztah k Rusku je tedy i přes krizi na Ukrajině kladný, a takový ho prezident chce udržovat i do budoucna.

Zajímavé je, že i přes kritiku Západu se Lukašenko kladně vyjadřuje o EU a USA, pokud jde o obchodní sféru.

Třetí fáze

V této fázi se snažím nastínit, z jakého základu prezident Běloruska čerpá a dále proč bylo sdělováno právě to, co bylo sděleno, nebo z jakého důvodu se věnoval těmto subjektům, nikoliv jiným, a co mohlo běloruského prezidenta vést k akcentaci a prosazování určitých diskurzů. Za cíl si kladu vysvětlit vztah mezi daným textem a společenským kontextem a tím získat hlubší vhled do textu, případně *za text*. V této fázi se věnuji například historické zkušenosti, politické afiliaci a vztahu k subjektům mezinárodního prostoru (sousední země, mezinárodní organizace jako EU a NATO apod.) a dále tomu, jak vztah k nim ovlivnil daný diskurz.

Obecně je proslov běloruského prezidenta Lukašenka zaměřen na ideje, nejedená se tedy o strohý a faktický proslov. Akcentuje především ideje *jednota a nezávislost* a Bělorusko romantizuje, např. *Jsm rádi, že máme v naší zemi mír, harmonii, pořádek, ... stojíme na základech našich dědů*.

Vztahy se zahraničím jsou v proslovu často spojeny s ekonomickými záležitostmi (budování trhu, posílení ekonomiky, dodávky ropy, růst platů). To ostatně vyplývá i z podtitulu proslovu *Silná ekonomika a čestná vláda jsou základem nezávislosti země a prosperity národa*.

K integraci v rámci ekonomické sféry a SNS se Lukašenko se staví velice pozitivně. Prvním odůvodněním může být, že sídlem společenství i místem jeho vzniku je Minsk. Důraz na spolupráci v rámci SNS může být i důsledkem skutečnosti, že Bělorusko po odstoupení Ukrajiny ze SNS přebralo funkci předsedy společenství. To je explicitně zmíněno v proslovu: *A když se dnes Ukrajina vzdala svého předsednictví, chopili jsme se této role. Tyto povinnosti budeme řádně plnit, protože zde bylo vytvořeno SNS. Bělorusko se tedy dostává mezi postsovětskými zeměmi do popředí v oblasti spolu s Ruskem*.

Vztahy s Ruskem jsou též silně ovlivněny provázaností ekonomik, protože Bělorusko je závislé na dodávkách ropy a plynu z Ruska. A to zejména v době, kdy na jednu nebo druhou zemi byly uvaleny sankce, jejichž důsledkem je sblížení obou zemí.

Dva měsíce před uvedením tohoto proslovu byl Ruskem anektován Krymský poloostrov, je tedy logické, že i tuto událost Lukašenko ve svém projevu reflektuje.

Je toho názoru, že řešení konfliktu by mělo být mírové a rád by viděl Ukrajinu jako celistvou, má v úmyslu ji vždy podporovat i přes její odstoupení ze SNS. Za krizi si ale mohou Ukrajinci sami kvůli své korupci a slabé ekonomice. Dalším důvodem této krize je podle Lukašenka také to, že se chtějí vzdálit od Ruska a společných kořenů. K Rusku se přímo kriticky nevyjadřuje, nicméně akcentuje běloruskou nezávislost a upozorňuje na to, že se Rusko *snaží rozrůst*.

Důležité je také zmínit Běloruska jako neovlivnitelné a nezávislé země. Lukašenko zdůrazňuje myšlenku, že zemi nelze zlomit zvenčí, a to ani hrozbou ozbrojeného konfliktu a že díky jednotě (kterou představuje on sám) budou Bělorusové vždy nezávislí. Na první pohled by se mohlo zdát, že jde o jednu z reakcí na aktuální dění, ale v Lukašenkově proslovu lze jasně vyznat negativitu vůči Západu a to i kvůli tomu, že podpořil demokratický obrat na Ukrajině. Vytváří tak dojem, že hrozba pro Bělorusko číhá především na Západě, nikoliv na Východě. Pozitivně však vidí budoucí spolupráci s EU na obchodní úrovni, Bělorusko je připravené otevřít svoji „bránu“ k posílení trhu, a doufá v to, že EU bude schopna se přenést přes negativní obraz Běloruska a vytvoří si s Běloruskem silné vazby.

3.2 Analýza proslovu z roku 2015

Sdělení prezidenta Běloruské republiky k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění <i>Mír a rozvoj</i>	Uveřejněno 29. dubna 2015
--	------------------------------

První fáze

Proslov je o poznání kratší než ten z roku 2014, v ruštině čítá zhruba 8 800 slov. Menšímu rozsahu zřejmě napomohla skutečnost, že na konci proslovu je nově věnován prostor pro otázky poslanců. Tyto však nejsou součástí proslovu, proto nejsou ani předmětem této analýzy.

Výraznou změnou je zpřehlednění struktury celého textu. Ten je totiž rozdělen na 5 hlavních oblastí: 1. ekonomika - základ rozvoje státu, 2. o sociální politice, 3. o personální politice a práci s občany, 4. legislativní činnost jako platforma pro stabilitu státu. 5. o vícevektorové zahraniční politice. Tyto oblasti jsou ještě dále kategorizovány. Rozčlenění výrazně usnadňuje porozumění a orientaci v rámci textu.

Podtitul *Mír a rozvoj* je motivován výročím konce Velké vlastenecké války. Stejně jako v proslovu z roku 2014 je hned na začátku poukázáno na to, jak jsou na tom Bělorusové ve srovnání s Ukrajinou i Evropou dobře: *Kdo by si dokázal dříve představit, že budou ještě padat bomby a vybuchovat granáty na sousední Ukrajině, že to bude v Evropě opět zavánět válkou a napětí mezi velmocemi se zvýší na úroveň studené války... Bělorusko zůstává ostrovem míru, klidu a pořádku.* V samotném závěru proslovu pak ještě zazní: *uděláme vše pro zajištění míru, nezávislosti a dynamického rozvoje Běloruska.*

V úvodu prezident oslovuje spoluobčany, poslance, členy Rady republiky a hosty, zazní i oslovení *vážení přátelé*, které navozuje osobnější atmosféru. Celkově je tentokrát proslov laděn méně konfrontačně, méně pateticky a apelativně, než tomu bylo v předchozím roce. Prezident v proslovu přirozeně střídá slovesné osoby, ubylo výrazů typu *my*, *Bělorusové vs. oni*.

Prezident v proslovu klade velké množství řečnických otázek, jejichž obsah je sice naprosto konkrétní, ale na něž přímo neodpovídá, např. *Proč tyto sliby o průměrném platu v zemi, které úřady veřejně sdělily lidem, zůstaly nenaplněny? Co se stane s kurzem rublu a cenami? Co se stane s pracovními místy v SVS i v soukromém sektoru? Co nového nabízí vláda v reakci na zjevné krizové jevy v naší ekonomice a v ekonomikách našich sousedů?* I z těchto řečnických otázek je zřejmé, že stěžejním prezidentovým tématem je ekonomická situace, např. *v ekonomice je záruka naší nezávislosti, záruka míru a základ budoucnosti.* Kromě ekonomické situace se prezident vrací k otázce míru, mluví o něm expresivně, v různých obměnách a formách minimálně dvacetkrát, např. *na Zemi není nic dražšího než mír..., naši lidé dnes stojí před úkolem uchovat ty největší hodnoty – mír, pořádek a nezávislost.*

Lukašenko se v proslovu často vrací k něčemu, co řekl už výše či jindy, tento prvek je vlastní řečnickému stylu a upevňuje kohezi textu, např. *jak jsem řekl..., není to poprvé, co říkám.*

Druhá fáze

Nejčastější použití diskurzu na téma integrace je ekonomickém kontextu, např. **integrace jako jeden z klíčů ke stabilní národní ekonomice.** Prioritou je zde prohloubení regionální ekonomické integrace, která dokáže odolat nestabilitě globálního ekonomického systému. Budování by mělo probíhat v prostoru Euroasijské hospodářské unie. Pro rozvoj země je podstatné, aby se Bělorusko zařadilo na finanční globální trh, a tak přilákalo zdroje pro vlastní rozvoj. Toho chce Lukašenko docílit umístěním podniků na světovou burzu. Dalším diskurzem je **integrační proces jako výhoda pro stát.** Zde je podstatné, aby se Bělorusko dostatečně angažovalo v euroasijských integračních procesech, ty jsou totiž podstatnou výhodou, díky níž země dostává výrazné ekonomické dividendy. Dalším diskurzem je **prohlubování integrace jakožto cíle a záruky budoucnosti pro Bělorusko,** zde jde o rozšíření integrace v celém postsovětském prostoru a i mimo něj. Pro Bělorusko je podstatná ekonomická integrace s mezinárodní právní subjektivitou, která půjde napříč světovými ekonomickými sdruženími. Jde tedy o odstranění hranic v Evropě, kde by potenciálně mohlo dojít ke sblížení EU a EAEU, ve kterém by Bělorusko mělo významnou roli jakéhosi „mostu“ mezi Východem a Západem. Slovo integrace je použito též v diskurzu, který se netýká přímo ekonomických otázek. Je jím **integrace pro rozšíření vzdělání a rozvoje vědeckých poznatků,** zde je podstatné, aby Bělorusko rozvíjelo odborný a vědecký potenciál a aby mohlo tento rozvoj implementovat do praxe.

Přístup k Rusku je dosti podobný tomu z roku 2014, dva z diskurzů můžeme zopakovat **Rusko jako stálý strategický spojenec,** kde jde o posílení vazeb s ruskými regiony za účelem rozšíření spolupráce v průmyslu, dopravě, stavebnictví a zemědělství. A dále také **Rusko jako bratrský národ Běloruska,** avšak s tím

rozdílem, že Lukašenko specificky vymezuje to, že Bělorusko přes svou blízkost Rusku, chce mít svoje vlastní místo k žití, svůj „vlastní koutek“.

Pojem, který se v rámci celého proslovu stále opakuje a je také součástí podtitul proslovu, je *mír*. Jedná se o reakci na dění na Ukrajině. Prvním diskurzem v této souvislosti je **mír jako jedna z hlavních hodnot Běloruska**. Hlavním cílem je poukázat na Bělorusko jako na místo, kde je vše v nejlepším pořádku, protože mír je zde nevyšší hodnotou. Druhým je diskurz **ekonomická spolupráce jako základ míru**. Podle Lukašenka je cesta k zachování míru v Bělorusku podstatná pro to, aby byla ekonomika atraktivní pro zahraniční investory. Další diskurz přetrvává z minulého roku, je to **nezávislost Běloruska jako hlavní hodnota země**. Dění na Ukrajině je však komentováno především ve spojitosti s diskurzem **Bělorusko jako platforma pro mírové jednání**.

Celkový postoj Lukašenka k Ruské federaci a integraci je kladný, považuje vztahy v rámci unie s Ruskem za dynamické a progresivní. Situaci na Ukrajině běloruský prezident reflektuje spíše ohledně sankcí Ruska, které omezují běloruský trh s potravinami, cenu ropy, plynu a energií. Pokud jde o mezinárodní situaci, chce, aby v mírových jednáních Bělorusko hrálo stěžejní roli. Jedním z hlavních témat běloruské zahraniční politiky je stále Ukrajina. Lukašenko také pokračuje v prosazování Běloruska jako výhradně nezávislého suverénního státu, který může v budoucnu sehrát roli spojovacího článku mezi Východem a Západem. Dochází zde však výrazně změně pohledu na Západ, v tomto proslovu je k němu přistupováno jako k potenciálnímu partnerovi, se kterým by mohlo (při přehlednutí vzájemných rozdílů) dojít ke spolupráci na úrovni jednotlivých organizací.

Třetí fáze

Obecně můžeme proslov označit za poměrně neutrální, není zde vyslovena ataka na nějaký stát či organizaci. Jedná se však opět proslov, kde dochází k vyzdvihování Běloruska jako místa pokroku a jako země míru a pořádku. Je v něm vyjádřena jeho podpora Rusku, ale s tím malým rozdílem, že Lukašenko požaduje, aby se běloruská vláda zabývala rozšířením hospodářství na Západ, zatímco ještě v roce

2014 zvažoval tuto situaci jako možnou. V integraci vidí důležitou součást běloruské politiky, a to jak na úrovni regionální (s Ruskem), tak na úrovni domácí pokud jde o vzdělání a technologický pokrok.

Jedná se taky o proslov, který se přehledově zaobírá všemi podstatnými sférami a ve kterém převažuje diskurz vázaný především na ekonomické otázky a též na otázku, jak ekonomický stav světa ovlivní běloruský trh, který je důležitý pro zachování míru, záruku nezávislosti až po zlepšení situace mladé generace (v návaznosti na vzdělání).

Silně je akcentována otázka míru a označení Běloruska jako země míru či ostrova míru, klidu a pořádku, pro jehož zachování je potřeba udělat vše potřebné. Zde je třeba se zmínit, že Minsk byl v roce 2014 a 2015 vybrán za hlavního mediátora konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskem a že zde byli přítomni západní zahraniční představitelé (Merkelová, Hollande). Tím si podle Lukašenka Bělorusko získává uznání nejen u EU, ale i USA a na Bělorusko je nyní podle něj nahlíženo jako na nejdůležitější článek pro udržení míru v regionu. Situaci na Ukrajině nepřirazuje žádný hodnotící komentář, ale vyjadřuje se k sankcím vůči Ruské federaci, tyto se podle Lukašenka promítají do nedostatku peněz na mzdy a do snižování zaměstnanosti.

3.3 Analýza proslovu z roku 2016

Každoroční projev k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění <i>Od sebevědomého začátku k úspěchu nové pětiletky</i>	Uveřejněno 21. dubna 2016
---	------------------------------

První fáze

Vycházíme opět z předpokladu, že text projevu je napsán ve spisovném jazyce, obsahuje zhruba 9 500 slov, není zde připojena sekce otázky a odpovědi, ve které prezident věnuje pozornost dotazům poslanců. V proslovu se prezident opět obrací na *vážené spoluobčany, vážené poslance, členy Rady republiky a na diplomatický sbor*. V průběhu proslovu pak používá též oslovení *vážení soudruzi, vážení přátelé a vážení moji*.

Je zde zachována struktura z přechozího proslovu, tedy rozdělení do pěti klíčových částí: 1. výzvy v ekonomické oblasti, 2. o lidském kapitálu, 3. zlepšení personální politiky, 4. o úkolech legislativního odboru vlády, 5. o prioritách zahraniční a obranné politiky. Tyto části se dále dělí na podkategorie.

Proslov je ve srovnání s předchozími neutrálnější, neobsahuje úvodní patetické a apelativní pasáže, dokonce nejsou hned v úvodu akcentovány pozitivní stránky života běloruského lidu ve srovnání s problémy ostatních států, není zde ani reflektována situace na Ukrajině. Prezident rovnou věcně přechází k jedné z ústředních myšlenek, úvodní věta zní: *Hned chci poznamenat, že výroční projev nepředestře dlouhodobý program rozvojové strategie země. Dnes si povíme o cílech blízké budoucnosti a konkrétních úkolech pro aktuální rok.* Dále konstatuje, že běloruská ekonomika zpomaluje a připomíná důležité události nastávajícího roku, především parlamentní volby

K tomu, aby zdůraznil důležité pojmy, používá Lukašenko stejně jako v minulých proslovech opakování určitého pojmu v průběhu celého proslovu v různých kontextech. Zde zdůrazňuje trojici států Rusko, Bělorusko, Ukrajina, které vycházejí ze společného základu a kultury. Pro Ukrajinu a Rusko je používán výraz, který můžeme zaznamenat i u přechozích proslovů: *bratr/bratři*. Druhým stále se opakujícím slovem je *bezpečnost*, a to v různých formách, ekonomická, kulturní regionální bezpečnost, ta je v proslovu zmíněna zhruba 15krát., např. *dnes je Bělorusko pilířem bezpečnosti v regionu. Nemáme žádné konflikty ani z náboženských, ani z etnických důvodů.* Dalším z takových slov je *obrana* odkazující k obranému potenciálu Běloruska, např. *proto musíme vždy zdůrazňovat: největší hodnotou je bezpečnost ve společnosti, obrana země, mír na zemi! Zbytek najdeme a koupíme. To je sekundární. A to nelze a nelze srovnávat s bezpečností a mírem na tomto kousku země, kde žijí Bělorusové!*

Emocionálně zbarvené výrazy se vyskytují, ale mnohem méně, viz předcházející příklad. Projev se ve srovnání s předcházejícími jeví jako strohý a výpovědi rychle směřují k pointě bez dramatického protahování a řečnických otázek. Na několika místech vyjmenovává, které úkoly by měla vláda plnit.

V proslovu připomíná, že Bělorusko je nezávislý stát, využívá zde obrazného pojmenování, které odkazuje na biblické přísloví o domě, v této připomínce lze vysledovat určitý apel směrem k Rusku a naopak se zaštiťuje Západem, pro ilustraci odcituji celou dotyčnou pasáž: *víte, hodně jsem se setkal s Evropskou unií, s Američany, nikdy však nechtěli, abych si vybral, jestli budu s Ruskem nebo se Západem. Naopak žádají Bělorusko, aby mělo dobré vztahy se Západem i Ruskem. Ale chci, aby Rusové pochopili, zejména ruské vedení, že nebudeme „pochůzkáři“. Jsme nezávislý suverénní stát, který s vámi žije ve stejném domě, ale má svůj vlastní byt, malý, ale vlastní byt.*

Druhá fáze

V proslovu z roku 2016 se výslovně o integraci nemluví. Jak však bylo uvedeno výše v teoretické části, za integraci můžeme považovat i různé formy spolupráce. To, co Lukašenko dříve prezentoval, jako integraci je teď nazýváno pouhou spoluprací. Jedná se zde především o spolupráci v ekonomických otázkách např. **spolupráce s MMF** (Mezinárodní měnový fond) **jako znak otevřenosti běloruské ekonomiky**, zde jde o vyslání signálu, který vyobrazuje Bělorusko jako vhodné místo pro zahraniční investory. Mezi dalšími můžeme uvést **otevřenost spolupráci za účelem vstupu Běloruska na západní trh**. Lukašenko zde podotýká, že je podstatné v rámci spolupráce se zajímat i o Západ, především tedy o Evropskou unii, která může zemi nabídnout primárně investice, transfer technologií a účast běloruských společností v mezinárodních výrobních řetězcích. Znovu zde nalézáme diskurz **regionální spolupráce s Ruskem jako součást běloruské zahraniční politiky**, konkrétně jde o nutnost pokračovat ve spolupráci s tímto bratským státem.

Rusko-běloruské vztahy jsou opět vyjádřeny ve formě diskurzu **Rusko jako strategický partner a spojenec**, jedná se tedy o obdobný diskurz jako v předchozích letech. Je zde připomenuto, že je stále potřeba rozvíjet všestrannou spolupráci na mezistátní a regionální úrovni.

Je zde též věnován prostor významné mezinárodní události, novému negativnímu globálnímu trendu, tímto novým diskurzem je **migrační krize a terorismus jako hrozba pro světové společenství**. Lukašenko zde vyjadřuje obavu z tohoto nového úkazu ve světě a chce podniknout všechny kroky, aby v Bělorusku nedošlo ke krvavým událostem jako v Paříži. Na to navazuje další diskurz, a tím je

Bělorusko jako pilíř regionální bezpečnosti. Prioritou je vytvořit vlastní bezpečnostní systém. Lukašenko ještě dodává, že Bělorusko by mělo být připraveno čelit mezinárodnímu terorismu s pomocí ostatních států. Zároveň současnou situaci chce využít k pevnějšímu postavení Běloruska ve světové politice.

V proslovu můžeme nalézt jisté odlišné diskurzy oproti předchozím letům. Zprvce se změnil vztah Běloruska k integraci s Ruskem, Lukašenko se už o ní vyjadřuje pochybovačně. Zadruhé je omezen počet zmínek o prosazování přátelského vztahu s Ruskem. Bratrství stále přetrvává, ale opakovaně dochází k nepřímému označení Ruska za nespolehlivého partnera, ale lze nalézt i explicitní výhradu. Dále zde není ani jednou použito slovo integrace, místo něj tytéž záležitosti označuje pouhým slovem spolupráce. I v té však dochází k jistým změnám, pro Lukašenka, jak se zdá, je čím dál více podstatné se dostat na trh mimo EAEU, a to směrem na Západ.

Třetí fáze

Proslov z roku 2016, přináší jisté změny. Začneme u stylu prezentovaného textu, jedná se více informativní a strohý styl, který používá citově zabarvená slova jen minimálně, a to v např. případě neshod Běloruska s Ruskem a v případě neplatičů daní. Došlo i k změně celkového přístupu ke spolupráci s Ruskem. Nedochozí ani k akcentaci hlavních hodnot země jako je svoboda a jednota, je zmíněna pouze bezpečnost. Co však zůstalo stejné je Lukašenkovo zaměření na ekonomiku ve všech částech proslovu, a to ať se to týká vývoje moderních technologií či socioekonomického rozvoje země pro mladé a vzdělané lidi.

Omezené propagování vztahu s Ruskem můžeme přisoudit několika záležitostem, V proslovu se Lukašenko zmiňuje o kritice Běloruska z ruské strany. Jedná se o kritiku, která se Lukašenka osobně dotkla, Bělorusko bylo totiž nspecifikovanými ruskými politiky osočeno, že si vybírá lehčí cesty (odklon od ruské představy, jak vést politiku). Proti tomuto nařčení se rázně vymezuje (použil slovo nechutné), Bělorusko nebude považováno za méněcenné, je nezávislým a suverénním státem, který přestože sdílí stejný dům, má v něm vlastní pokoj (což je odkaz na proslovy z předchozích let). Dalším faktem, který ovlivnit vzájemný vztah Běloruska s Ruskem, je nefunkčnost unijního projektu s Ruskem. Z SNS odcházejí totiž členové a vztahy mezi zeměmi jsou napjaté, což je způsobeno také nedávným konfliktem mezi

Ázerbájdžánem a Arménií, členy SNS. Lukašenko stav tohoto partnerství vnímá velice negativně a upozorňuje na to, že v SNS zaznívají návrhy na jeho zrušení. Naopak dochází k výraznému zlepšení Lukašenkovi reflexe Západu a USA, ale nejvíce EU. Tu považuje v proslovu za hlavního obchodního partnera. Jak jasně vyplývá ze všech prezidentových přechodích proslovů, je pro něj výkonnost ekonomiky stěžejním tématem, rozšíření vztahů s dalšími zeměmi by mohlo změnit její posílení, např. *S potěšením chci oznámit významný zlom v našich vztazích se Západem.* O zlepšení vztahů také vypovídá následující citace z proslovu: „*Konstruktivní diverzifikovaná spolupráce s Evropskou unií plně odpovídá našim národním zájmům. Stejně jako rozvoj obchodních a ekonomických vazeb a zintenzivnění dialogu se Spojenými státy americkými.*“

Reakce na teroristické útoky v Evropě je na místě: jedná se o nový fenomén, který byl doposud naprosto výjimečný, a nyní byl spáchán v hlavním městě jednoho z největších států Evropy. Žádný stát tedy nedokáže garantovat bezpečnost jako absolutní samozřejmost. Kvůli této události chce vytvořit bezpečnostní síť, která by pokryla státy EU a EAEU. Lukašenko by rád také odstátnil hranice mezi Východem a Západem, aby se aktivity Evropské unie a Euroasijské hospodářské unie mohly navzájem doplňovat.

3.4 Analýza proslovu z roku 2017

Poselství běloruskému lidu a Národnímu shromáždění	Uveřejněno 21. dubna 2017
--	------------------------------

První fáze

Posledním zkoumaným textem této bakalářské práce je proslov za rok 2017, jako první z řady není opatřen podtitulem.

Tento text je nejdelším textem v této práci, jedná se o 55, a více normostran, oproti přechodím proslovům, zde však chybí prostor pro otázky poslanců na prezidenta.

Text je rozčleněn na jednotlivé části, jejich názvy jsou nyní obecnější, je jich výrazně více než v přechozích proslovech a dále už nejsou kategorizovány. Jedná se o části: 1. o ekonomice, 2. o zaměstnání, 3. o mzdách, 4. o cenách, 5. o podnikání 6. o informačních technologiích, 7. veřejné správě sociální politice, 8. o zdravotní péči, 9. o vzdělání a vědě, 10. o výchově, 11. o tělesné výchově a sportu, 12. o kultuře, 13. o zahraniční politice, 14. o národní bezpečnosti. Lukašenko v úvodu textu oslovuje opět *spoluobčany, poslance Národního shromáždění* a dále už jen *přítomné hosty*, o diplomatickém sboru zde není zmínka. V průběhu proslovu ještě zazní oslovení *vážení přátelé*. Proslov je cílen především na mladé lidi, kteří chtějí pracovat a vzdělávat se, jinými slovy ekonomicky aktivní obyvatelstvo.

I když v průběhu řeči Lukašenko hovoří i v 1. osobě množného čísla, např. *všichni jsme svědky toho..., nemůžeme a neměli bychom se izolovat od světa kolem nás*, v naprosté většině hovoří sám za sebe, tedy v 1. osobě jednotného čísla a na svou osobu klade důraz, např. *A já, jako hlava státu, prohlašuji s plnou odpovědností... chci znovu zopakovat ... to já jsem je podporoval*. Dokonce o sobě promluví i ve 3. osobě jednotného čísla: *má Lukašenko pravdu, nebo ne?*

V tomto proslovu se opět objevují různá prohlášení, např. *A já, jako hlava státu, prohlašuji s plnou odpovědností: všechno se udělá tak, aby nikdo nikdy nemohl podkopat základ našeho budování státu - svobodu a nezávislost Běloruské republiky!*

Rusko je i zde označováno za strategického partnera a za bratrské státy považuje Rusko a Ukrajinu. V textu slovo *oni* reprezentuje USA, EU, Japonsko a Čínskou lidovou republiku, avšak všechny v pozitivní konotaci, používá je jako vzory pro plánování strategie na globálním trhu. Na Polsko je zde nahlíženo jako na pokrytce, v návaznosti na umístování jednotek NATO u polských hranic. Tuto zmínku pak doprovází zvoláním k Bohu: *chraň Bůh, pokud bychom se museli bránit jako poslední možnost*.

Jak jsem již zmínil výše, koheze textu je v proslovu zajištěna rozdělením na jednotlivé oblasti. Pocit provázanosti a kontinuity navozuje Lukašenko i používání odkazů na to co již dříve či v jiném proslovu řekl, např. *jak jsem řekl ..., jak jsem zmínil..., jak jsem již připustil*.

Rád používá řečnické otázky, někdy dokonce vrší jednu řečnickou otázku na druhou, např. *Proč podnik špatně funguje? Odpověď je jednoduchá - protože jsme se o něj nikdy dostatečně nestarali, není totiž v Minsku. No a co? Nežijí snad naši lidé i tam?. Ano? A co se nabízí? Vyhlášení bankrotu a uzavření. No a co??* A to jsou pouze některé z nich.

Slovo, které považuji v Lukašenkově proslovu za necharakteristické je slovo *zombie*, nejen samotný užitím, ale i kontextem, prezident totiž takto označuje občany Běloruska, kteří jsou manipulovaní desinformacemi (získanými informacemi mimo Bělorusko).

Druhá fáze

Diskurzy týkající se integrace jsou přítomny v menší koncentraci. Jako první z nich můžeme uvést **integraci jako způsob k zefektivnění vzdělání a výroby**. Podniky a vzdělávací instituce musí být propojovány, aby bylo studentům bylo od začátku jejich vzdělání vstřípeno, jak podstatné je praxe. Studenti by podle prezidenta měli být, a to už od prvních ročníků, *u stroje*. Dalším diskurzem je **spolupráce jako princip běloruského zahraničněpolitického úsilí**. Bělorusko řeší a bude řešit každý problém diplomatickou cestou. Takové úsilí přináší totiž Bělorusku uznání ze strany světového společenství.

Vztah k Ruské federaci prochází určitou změnou, Bělorusko se přesouvá od ekonomické integrace k integraci v rámci vojenské spolupráce, např. diskurz **vojensko-technická spolupráce jako způsob udržení jednoty státu**. Lukašenko si cení výjimečné vojenské spolupráce, kterou provozuje Bělorusko pouze spolu s Ruskem, ale zároveň neodmítne žádnou konkurenční nabídku, která může přispět k vývoji státu.

Je zde přítomen i nový diskurz **Bělorusko jako země otevřená nové spolupráci**. Jde o to, že můžeme v tomto proslovu pozorovat Lukašenkův pokles zájmu o prohloubení ekonomické integrace s Ruskem, sice ho stále považuje za partnera, ale zdůrazňuje, že existují i jiné a výhodnější alternativy. To odráží diskurz **Čína jako nový strategický partner Běloruska**. Zde jde o rozšíření bilaterálních

vztahů ve všech oblastech a vzájemná podpora na mezinárodní scéně. Lukašenko tento vztah hodnotí velmi pozitivně.

Dochází zde jako v předchozích proslovech k akcentaci diskurzu **Běloruska jako nezávislého státu**. Další diskurzy, které se opakují, jsou například **Rusko jako bratský národ Běloruska a Bělorusko jako místo pro všechny**, kde je Lukašenko popisuje, jak přijal přes 100 tisíc uprchlíků z Ukrajiny.

Lukašenko podobně jako v roce reaguje na sílící terorismus v Evropě, a to především v kontextu toho, jak je Bělorusko bezpečnou zemí a jak díky moderním technologiím schopno udržovat celistvost státu, to vše můžeme vysledovat v diskurzu **Bělorusko jako jedna z nejbezpečnější země a Bělorusko jako spolehlivý partner v boji proti přeshraničním hrozbám**. I přesto však vyjadřuje obavu nad tímto fenoménem, který je podle jeho názoru podporován ilegální migrací.

Celkově je ústředním tématem celého proslovu ekonomika a její provázanost s ostatními sférami od vzdělání po zahraniční politiku. Lukašenků chce ekonomickou prosperitu pro Bělorusko, protože podle jeho názoru z trhu a ekonomických vztahů plynou základní hodnoty Běloruska jako například svoboda a bezpečí země. Pozorujeme zde i menší zájem o ekonomickou formu integrace s Ruskem, a to i přesto, že je stále označováno za partnera či bratra. Místo toho se vzájemný vztah přesouvá mimo ekonomickou rovinu na rovinu integrace v rámci vojensko-technické spolupráce.

Třetí fáze

Proslov z roku 2017 přináší určité změny v bělorusko-ruských vztazích. Stále jsou přítomny romantizující slova ohledně harmonie a pořádku, které nejvíce panují v Bělorusku, hned po Rusku a Číně. Obecný charakter proslovu je opět ekonomicky zaměřený, jedná se především rozšíření zbrojního průmyslu a nově nalezená čínská podpora Běloruska.

Významnou změnou je ten fakt, že v roce 2017 se v Lukašenkově proslovu odkazuje méně na spolupráci či integraci s Ruskou federací, pravděpodobně z důvodu nefunkčnosti EAEU (nefunkční dohody a protekcionismus), což za následek snižený

hrubý domácí produkt Běloruska. Volí tedy spíš zahraniční alternativy, především tedy Čínu, v rámci výhodné ekonomické spolupráce zvané *hedvábná stezka*, kterou vidí velice entusiasticky. Méně zmiňuje také spolupráci s EU a USA v rámci nově nastoleného interakce ve všech oblastech.

Lukašenko, ale nastínil nový rozměr spolupráce mezi Ruskem a Běloruskem. Vojenská spolupráce mezi Běloruskem a Ruskem znamenala v roce 2017 provádění vojenských manévrů poblíž polských hranic známá pod názvem ZAPAD 2017. Tuto spolupráci považuje za jedinečnou v prosovětském prostoru. Domnívám se, že se jedná o reakce na dvě události. První je reakce na migrační krizi v Evropě, v proslovu se Lukašenko zmiňuje, že se obává takového jevu i v Bělorusku. Druhou událostí je reakce na umístování zvýšeného počtu jednotek NATO na území Polska, které však byly umístěny poblíž bělorusko-polských hranic právě z důvodu očekávaných výše zmíněných manévrů.

3.5 Celkové zhodnocení analýzy a závěrečná komparace

Zde představuji výslednou komparaci jednotlivých fází v průběhu jednotlivých let a popisuji nejvýraznější změny.

První fáze

V roce 2014 nebyl Lukašenkův proslov nijak specificky rozdělen podle hlavních témat a to čtenáři poměrně ztěžuje práci při sledování, jakou myšlenku považuje za hlavní či podstatnou (jedinou výjimkou byly zvýrazněná Ekonomika na konci textu). Ve struktuře a textové kohezi docházelo k vývoji. V roce 2015, už byl text rozdělen na hlavní části a tyto části obsahovali i další kategorizování. To se promítlo i do ostatních proslovů, kde bylo rozdělení textu už standardní.

Lukašenkovi texty jsou už, jak název proslovu vypovídá především směřovány k běloruskému lidu a národnímu shromáždění. Avšak ve všech textech oslovuje především své *spoluobčany*, které od roku 2015 také nazývá svými *přáteli*. Potom v proslovech v letech 2016- 2017 užívá i oslovení *vážený hosté*. Text je také cílen na

specifikou skupinu obyvatelstva a tou jsou mladí lidé. Lépe řečeno ekonomicky aktivní obyvatelstvo, které představuje podle Lukašenkových slov *budoucnost země*.

Co se týče používání kontrastních vyjádření, citově zabarvených slov, tak ty můžeme nalézt především v letech 2014 a 2015. Tyto výrazy byly spojeny především s krizí na Ukrajině, kterou Lukašenko popisuje slovy: *na Ukrajině to vře..., Rusko se snaží vrátit do svých historických hranic..., staré hranice se rozpadají před našima očima..., nikdo neví, co se stane*. Dochází v tomto roce také k použití hanlivých slov mířených na země Západu a západní organizace, označuje je za např. *idioty a bláznů*. Od těchto výrazů v pozdějších proslovech upouští v návaznosti na zlepšení ekonomických vztahů se zeměmi Západu (členové EU a NATO).

Označování Ruska je stále neměnné. Pro Rusko má Lukašenko tři různé termíny

1. *strategický partner*; 2. *bratr či bratrský stát*; 3. *historický spojenec* a vztah k Rusku je tak v každém proslovu popisován jako kladný a Rusku nakloněný.

Druhá fáze

Ve fázi zaměřené na výrazné diskurzy, došlo nejvíce ke změně na téma integrace a zahraniční vztahy.

Začneme tedy tématem integrace. V roce 2014, kdy Lukašenko popisoval bělorusko-ruskou integraci jako například diskurz **ekonomická integrace Běloruska a Ruska jako klíčová událost roku 2014** anebo **prohlubování vztahů mezi zeměmi Ruska a Běloruska na úrovni regionální**. Celkový postoj k integraci a Ruské federaci je kladný a tomuto prohlubování vztahu je Lukašenko nakloněn. Nic na tom nemění ani krize na Ukrajině, která v té době probíhala.

V dalších letech a to zejména v roce 2016 a 2017 dochází k méně vřelému přístupu k integraci s Ruskem. Stále tedy trvá označování Ruska jako spojence apod., ale Lukašenko už hovoří o diskurzích mimo vliv Ruské federace. To dokazuje například diskurz z roku 2016, **otevřenost spolupráci za účelem vstupu Běloruska na západní trh, kdy Lukašenko** navázal vztahy s EU a tak mění i rétoriku vztahující se k EU. Rok 2017 byl nejvýraznějším rokem změny pro bělorusko-ruské integrační

vztahy. Lukašenko nachází nového a významného ekonomického spojence v Čínské lidové republice a to se odráží na diskurzu **Čína jako nový strategický partner Běloruska**. Lukašenkův názor na Rusko a spolupráci s ním je rozdílný. Lukašenko totiž otevřeně kritizuje SNS a tak se charakter integrace přesouvá z ekonomické spolupráce na vojensko-bezpečnostní spolupráci s Ruskem.

Mohu tedy konstatovat, že názor na určitý subjekt se mění na základě toho, jak je jeho vztah s ním ekonomicky výhodný či naopak. To můžeme vidět v diskurzích reagujících na dění na Ukrajině, které v roce 2014 reagovaly na dění na Ukrajině jako na **Ukrajina jako sjednocená země**, vyjadřující nesouhlas s porušení územní celistvosti sousedního státu. Ale už v roce 2015 Lukašenko situaci na Ukrajině reflektuje především z pohledu ekonomických sankcí EU, které byly směřovány na Rusko.

Třetí fáze

V této fázi jde především o to zjistit, z jakého základu prezident Běloruska čerpá a vysvětlit, proč bylo sdělováno to, co bylo sdělováno.

Začneme opět u integrace a bělorusko-ruských vztahů, které jsou v zásadě nejpodstatnějšími pro tuto bakalářskou práci.

Vývoj bělorusko-ruské integrace, po Anexi Krymu, je stále aktivní. Lukašenko se i přes výhrady vůči ruské aktivitě na Krymském poloostrově neobává, že by se podobný osud mohlo potkat i Bělorusko. Toto přesvědčení je založeno na tom, že Bělorusko, jak prohlašuje v každém proslovu, je nezávislý a především suverénní stát. A to, co se stalo na Krymu, je především chyba Ukrajinského příklonu k demokracii a také chyba zkorumpovaných úředníků.

Díky tomu rusko-běloruská integrace stále pokračuje, Rusko je hlavním příjemcem běloruského exportu (uvádí se něco mezi 40% až 70%) a to jeden z možných důvodů, proč se stále v průběhu celého sledovaného období, nahlíží na Rusko jako na bratrský stát, který je hlavním strategickým partnerem.

Ekonomické otázky jsou výrazným předmětem Lukašenkova zájmu ve všech jeho proslovech. Směřují k vytvoření stabilního trhu, od kterého Lukašenko odvozuje

nezávislost a suverenitu Běloruska. V průběhu let, tak docházelo ke změně názoru např. na USA, které byly v roce 2014 označeny za tak chamtivé, že nechají umřít každého, kdo si nemůže dovolit lékařskou péči (to se podle něj v Bělorusku nemůže stát), ale v proslovu z roku 2016, už jsou USA považovány za jednoho z hlavních potencionálních partnerů.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo sledování vývoje bělorusko-ruské integrace po anexi Krymu v roce 2014. Toto zaměření práce bylo založeno na tvrzení, že došlo k určité změně v bilaterálních vztazích Ruska a Běloruska, a ty ovlivnily integrační snahu Ruska o Bělorusko. Z dostupných zdrojů bylo totiž možné konstatovat, že přístup Běloruska, které představuje běloruský prezident, je v roce 2014 oproti předchozímu období jiný. Do té doby Rusku nakloněný běloruský prezident Alexandr Lukašenko otevřeně kritizoval Rusko za vyvolání konfliktu na Ukrajině a požadoval zachování její územní celistvosti. Lze uvést i další příklady změn po roce 2014, které jsou pro Lukašenkův režim necharakteristické, například posílení běloruské identity (která do té doby byla aktivně oslabována) prostřednictvím propagování běloruského jazyka a rekonstrukce míst a budov odkazujících na historii Běloruska.

V práci byla jako rámec zvolena teorie sociálního konstruktivismu, která se oproti tradičním teoriím mezinárodních vztahů jako je liberalismus či realismu zabývá jednotlivými institucemi či jedinci. Ti podle této teorie mohou zvrátit dění světových událostí v případech jako byla např. studená válka, a to dokonce účinněji než samotná materiální či vojenská převaha jednoho státu nad druhým. Právě takového jedince běloruský prezident Alexandr Lukašenko představuje. Běloruský prezident je totiž považován za „posledního diktátora v Evropě“ a v rámci běloruského systému ovládá exekutivní, legislativní a soudní moc.

V této práci šlo primárně o **sledování vývoje bělorusko-ruské integrace** a o to, jak na ně běloruský prezident nahlíží. Pro sledování potencionální změny v názoru na integraci byla vybrána jako hlavní výzkumná metoda diskurzivní analýza a specificky kritická diskurzivní analýza od Normana Fairclougha. Diskurzivní analýza představuje několik různých směrů a možností, jak určité problematiky sledovat, a poskytuje hlubší porozumění textu v návaznosti na zvolený typ dat v porovnání s ostatními přístupy analýzy textu. Kritická diskurzivní analýza byla zvolena především proto, že nabízí konkrétní výzkumnou metodu, se kterou lze sledovat texty konkrétní osoby. Tato výzkumná metoda je považována antropologem P. Vašátem za

sociální konstruktivismus v praxi. Norman Fairclough nabízí postup ke zpracování textu, který vtěluje do tzv. trojdimenzionálního modelu (1. deskripce, 2. interpretace a 3. explanace).

Sledovaný vývoj integrace odráží výzkumná otázka: Jak se vyvíjel v letech 2014-2017 diskurz prezidenta Běloruska k tématu prohlubování integrace s Ruskou federací? Na kterou teď odpovím.

V průběhu let 2014 až 2017 se změnil diskurz týkající se integrace nejvýrazněji v poslední sledovaném roce. Pokusím se nastínit vývoj tohoto diskurzu.

V roce 2014 bylo na ruskou integraci nahlíženo velice kladně a Rusko bylo označováno za *svaté*. Co se týče ekonomické integrace, odráží většina uvedených diskurzů z tohoto roku, např. ekonomická integrace Běloruska a Ruska jako klíčová událost.

V roce 2015 Lukašenko stále přistupuje k ekonomické integraci velice pozitivně a chce, aby se vzájemné vztahy s Ruskem vyvíjely i do budoucna a je také nakloněn tomu, aby se Rusko podílelo na významných energetických projektech, např. stavba atomové elektrárny

V roce 2016 stále převažuje kladný vztah k Rusku, vztahy v rámci ekonomické unie Lukašenko považuje za dynamické a progresivní. Lukašenko apeluje na běloruskou vládu, aby se hospodářské aktivity rozšířily i na Západ. Toto považuji za první výraznější krok mimo sféru vlivu Ruské federace.

V roce 2017 nastává ta nejvýraznější pozorovaná změna Lukašenkova přístupu k integraci. Na téma integrace s Ruskem se v proslovu nevyskytuje jediný diskurz. Všechny odkazy na spolupráci jsou vedeny mimo Rusko, je zde navíc vyjádřena výrazná otevřenost spolupráci se Západem v rámci západního trhu. A to je diskurz, který v proslovu prezidenta v roce 2014 neumíme ani představit. Rusko je stále nazýváno spojencem a strategickým partnerem, nicméně o vedení v organizaci SNS, které jsou součástí integračního procesu, se vyjadřuje velice pochybovačně. Mnohem více se zabývá novým ekonomickým partnerem - Čínou, neboť Čína v témže roce nabízí Bělorusku své investice. O integraci v rámci bělorusko-ruských vztahů je menší

zájem a z ekonomické spolupráce se přesouvá pouze na spolupráci vojensko-bezpečnostní.

To, co ovlivnilo přístup prezidenta k bělorusko-ruské integraci, je také vztah k Rusku jako takovému. Ve většině proslovů zazní označení Ruska jako *bratra, nejbližšího partnera, společnou kolébku kultury* apod. V tomto diskurzu z roku 2016 však došlo ke změně, Lukašenko už neužívá expresivní až adorující výrazy jako *svaté Rusko*, ale volí politické termíny jako např. *hlavní strategický partner a historický spojenec*.

V Lukašenkově reakci na mezinárodní dění, které by mohlo mít dopad na bělorusko-ruské vztahy a integraci, se kritická situace na Ukrajině odráží pouze ve dvou proslovech, a to v roce 2014 a 2015. V roce 2014 Lukašenko vyslovuje požadavek na to, aby byly znovu v regionu navázány přátelské vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem, ale věří, že si za krizovou situaci může Ukrajina do velké míry sama. V roce 2015 už je Ukrajina zmiňována pouze v návaznosti na negativní dopady na běloruskou ekonomiku, konkrétně na běloruský export. Dále se ve sledových projevech z roku 2016 a 2017 o ukrajinské krizi prezident nezmiňuje a pozornost věnuje fenoménu rozšiřujícího se terorismu v EU.

Ve všech proslovech, i když nejvíce v tom z roku 2014, výrazně rezonovalo slovo *nezávislost*, což reflektuje i podtitul proslovu z roku 2014 *Silná ekonomika a čestná vláda jsou základem nezávislosti země a prosperity národa* a diskurz *nezávislost Běloruska jako hlavní hodnota země*. To přisuzují reakci na dění na Ukrajině, pro něž Lukašenko užívá emocionálně zabarvená slova, např. *po mnoha letech Evropa znovu přitahuje kouř z výbuchů*. V proslovech nalezneme i další výrazná opakující se slova, např. *jednota lidu* a *svoboda*, která se dá získat pouze prostřednictvím hospodářského růstu.

Ústředním tématem, které se projevuje v řadě diskurzů ve všech analyzovaných proslovech je kromě integrace ekonomický stav Běloruska (ekonomická spolupráce Běloruska s Ruskem jako klíčová událost roku 2014, spolupráce za účelem vstupu Běloruska na západní trh). Lukašenko se vždy vyjadřuje k jednotlivým událostem optikou pozitivních nebo negativních dopadů na ekonomiku země. To by mohlo, bylo přisouzeno mimo jiné i prezidentovu ekonomickému a historickému vzdělání.

Všeobecně lze konstatovat, že v rámci analýzy bylo zjištěno, že došlo k určitým změnám v přístupu běloruského prezidenta A. Lukašenka k integračním snahám Ruska. Avšak tyto změny nebyly oproti mému původnímu očekávání výrazné. Lukašenko sice získal nové ekonomické partnery, snažil se o zapojení do světového dění mimo postsovětský prostor a také u něj došlo ke změně názoru na spolupráci se Západem.

Pokud jde o postoj k ruské aktivitě na Ukrajině, zaujímal k ní Lukašenko v roce 2014 nesouhlasný postoj, což jasně vyjádřil podporou zachování územní celistvosti Ukrajiny. I přesto považuje prezident v průběhu zkoumaného období Rusko za hlavního strategického partnera a bratrský stát. Můžeme tedy shrnout, že integrace v rámci bilaterálních vztahů pokračovala, i když v jiné rovině než na začátku sledovaného období. Na začátku sledovaného období byla zaměřena ekonomicky a na konci sledovaného období je více akcentována vojensko-bezpečnostní spolupráce.

Tato bakalářská práce pochopitelně nedokázala pojmout všechny možné body kritické diskurzivní analýzy. Domnívám se, že sledování delšího či jiného časového úseku a porovnání více proslovů či jiných mediálních textů významných politických osob Běloruska, by mohlo přispět k rozšíření povědomí o tématu bělorusko-ruské integrace. V rámci rozsahu této práce by bylo takovéto rozsáhlejší porovnání v podstatě nemožné. V tomto rozměru byly sledovány pouze ty nejvýraznější body kritické diskurzivní analýzy, především ve vztahu k integračnímu procesu.

Data, která byla zvolena pro zpracování analýzy, pocházejí přímo z oficiálních webových stránek běloruského prezidenta, kde jsou proslovy dostupné v několika jazycích. Byla vybrána z důvodu dostupnosti a rozsahu. Další důvodem je také jejich vzájemná kontinuita, jedná se totiž o stejný typ proslovu, který se každý rok v přibližně stejnou dobu opakuje.

Návrh do diskuze a dalšího badání na téma integrace by mohl být následující: bylo by zajímavé se zaměřit na vývoj integrace v delším časovém období a analyzovat proslovy i dalších politiků, kteří mají co do činění se zahraniční politikou, např. ministr zahraniční V. Makei a N. L. Samoseiko, předseda Stálého výboru Sněmovny reprezentantů pro mezinárodní záležitosti. Možné by bylo také analýzu textu doplnit o

obsahovou analýzu. Téma bělorusko-ruské integrace můžeme označit za stále aktuální výzkumné téma v oblasti mezinárodních vztahů.

4 Seznam zdrojů a literatury

Odborná literatura

Anna Kuleszewicz. 2017. *Between Russia and the West: Belarus as a Challenge for European Stability and Security*. Polish Political Science Yearbook 46, č. 1, 91–101.

Arribas-Ayllon, Michael a Walkerdine, Valerie. 2017. „Foucauldian Discourse Analysis (Second Edition).“ In: *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*. Ed. Carla Willig a Wendy Stainton-Rogers. Thousand Oaks: SAGE, 110-123.

Andrew, Wilson. 2016. „Belarus: from a Social Contract to a Security Contract?“ *Annual London Lecture on Belarusian Studies: The Journal of Belarusian Studies* 8, č. 1, 78-91.

Baggiani, Gregorio. 2020. *The sensitive strategic position of Belarus between the Russian Federation, EU and NATO*. Italy: NATO Defense College Foundation. Dostupné na: <http://www.natofoundation.org/wp-content/uploads/2020/02/NDCF-Baggiani-Paper-050220.pdf>

Beneš, Vít. 2008. „Diskurzivní analýza.“ In: *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Ed. Petr Drulák. Praha: Kosmas, 92-122.

Chilton Paul. 2013. „Critical“ in Critical Discourse Analysis.“ In: *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Ed. Carol Chappele. New Jersey: Wiley-Blackwell. 1439-1446.

Cook, Kay E. 2008. „Discourse.“ In: *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Ed. Lisa M. Given. Thousand Oaks: SAGE. 216-217.

Fairclough, Norman. 1993. „Critical discourse analysis and the commodification of public discourse.“ In: *Discourse and Society* 4 č. 2, 133-168.

Fairclough, Norman, Wodack, Ruth. 1997. „Critical Discourse Analysis.“ In: *Discourse as Social Interaction: Multidisciplinary Introduction* Vol. 2. Ed. T. A. van Dijk, London: Sage. 258-284

Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, Norman. 2001. *Language and Power (2nd ed.)*. London: Longman.

Balmaceda, Margarita. (2006). *Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy*. London: GMB Publishing

Hall, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage-Open University.

Hájek, Martin. 2014. *Čtenář a stroj: Vybrané metody sociálněvědní analýzy*. Praha: SLON.

Jørgensen, Marianne a Phillips, Louise. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. Thousand Oaks: SAGE.

Kuleszewicz, Anna. 2016. *External and Internal Policies of Belarus After Crimea Annexation*. Polish Political Science Review. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/321771082_External_and_Internal_Policies_of_Belarus_After_Crimea_Annexation (4. 5. 2021)

Linda M. McMullen *Essentials of Discursive Psychology (Essentials of Qualitative Methods)* 1. vydání. Washington, D. C: American Psychological Association.

Miessler, Jan. 2008. „Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů.“ In: *Médiá a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 118-124.

Nekvapil, Jan. 2006. „Úvodem k monotematickému číslu „Analýza promluv a textů, analýza diskurzu.“ Sociologický časopis 42, č. 2. Dostupné na: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2006/02/01.pdf> (20. 6. 2020).

Pedersen, Ove, K. 2009. *Discourse Analysis*. Working paper 65, International Center for Business and Politics. Dostupné na: https://research-api.cbs.dk/ws/portalfiles/portal/59196351/WP_CBP_2009_65.pdf (12. 6. 2001)

Theys, Sarina. 2017. „Constructivism.“ In: *International Relations Theory*. Ed. Stephen McGlinchey. Bristol a England: E-IR Foundations, 36-41.

Vašát, Peter. 2009. *Kritická diskurzivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi*. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT). Přehledové studie. Katedra antropologických a historických věd FF ZČU. Dostupné na: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/317_vasat_kriticka_diskurzivni_analyza_socialni_konstruktivismus_v_praxi.pdf

Vávra, Martin. 2006. „Tři přístupy k analýze diskurzu - neslučitelnost nebo možnost syntézy?“ In: *Miscellanea Sociologica*. Ed. Radek Tichý. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 49-65.

Wooffitt, Robin. 2005. *Conversation Analysis and Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction*. Thousand Oaks: SAGE.

White, Robert. 2004. „Discourse analysis and social constructionism.“ *Nurse Researcher* 12, č. 2, 7-16.

Prameny

Antaki, Charles. 2004. *Analysing Talk and Text*. A Course for the Universidad Autónoma de Barcelona. Dostupné na: <https://learn.lboro.ac.uk/ludata/cx/ca-tutorials/tlecture10DA1.htm> (12. 6. 2021)

Ciensi, Jan. 2014. *Belarus, a close Russia ally, criticises Putin's Crimea grab*. 23. 3. 2014. Dostupné na: www.ft.com/content/b4597998-b2ac-11e3-8038-00144feabdc0 (2. 5. 2021)

CIS Legislation. 2021. *Contract between the Russian Federation and Republic of Belarus on the equal rights of citizens*. Dostupné na: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=27056> (6. 7. 2021)

Gazeta. 2015. *Батька против женщин*. 29. 5. 2015. Dostupné na: https://www.gazeta.ru/politics/2015/06/24_a_6852741.shtml (29. 5. 2021)

Ginterová Monika. 2019. „Rusko má svou vlastní Evropskou unii. „Epochální projekt“ EEU však dospívá velmi pomalu.“ Česká televize. 25. 10. 2019.

Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2958137-rusko-ma-svou-vlastni-evropskou-unii-epochalni-projekt-eeu-vsak-dospiva-velmi> 18. 6. 2021.

Grigas, Agnia. 2016. „NATO's Vulnerable Link in Europe: Poland's Suwalki Gap“ Atlantic Council, 9. 2. 2016. Dostupné na: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nato-s-vulnerable-link-in-europe-poland-s-suwalki-gap/> (8. 5. 2021)

Horák, Petr. 2017. „Diskruz.“ Sociologická encyklopedie, 11. 12. 2017. Dostupné na: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Diskurs> (8. 6. 2021)

Konończuk Wojciech a Sadowski Rafał. 2015. „Reading Lukashenko's Belarus Without Illusions“ Carnegie Europe, 26. 5. 2015. Dostupné na: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=60190> (8. 5. 2021)

Lexico. 2021. Discourse analysis. Dostupné na: https://www.lexico.com/definition/discourse_analysis

Lavnikovich, Denis. 2015. „Лукашенко поставил крест на реформах.“ DW, 6. 11. 2015. Dostupné na: https://www.gazeta.ru/politics/2015/11/06_a_7876709.shtml (8. 5. 2021)

Lněnička, Libor. 2011. *Vybrané texty z politické geografie (2. vydání)*. Elportál. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pdf/ps11/polgeo/web/pages/mezinarodni-organizace-integracni-procesy.html>

Linhart, Jiří, Vodáková, Alena. 2017. „Metoda srovnávací.“ Sociologická encyklopedie, 11. 12. 2017. Dostupné na: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Metoda_srovn%C3%A1vac%C3%AD (8. 6. 2021)

Lukashenko, Alexandr. 2014. State of the Nation Address to the Belarusian people and the National Assembly. Service of the President of the Republic of Belarus 22. 4. 2014. Dostupné na: <https://president.gov.by/en/events/alexander-lukashenko-to-deliver-state-of-the-nation-address-on-22-april-8550> (15. 6. 2021)

Nikitich, Marina. 2009. „Pavel Kozlovsky: Bělorusko by mělo být spojovacím článkem mezi východem a západem.“ 4. 3. 2009. Dostupné na: <https://www.dw.com/ru/павел-козловский-беларусь-должна-быть-связующим-звеном-между-востоком-и-западом/a-4150316> (3. 5. 2021)

ORF. 2020. *Russia-Belarus relations: The future of the union state*. Observer Research Foundation. 28. 4. 2020 Dostupné na: <https://www.orfonline.org/expert-speak/russia-belarus-relations-future-union-state-65288/> (8. 6. 2021)

PISM. 2020. „Possible Scenarios of Russian-Belarusian Military Integration.“ 17. 12. 2020. Dostupné na: https://pism.pl/publications/Possible_Scenarios_of_RussianBelarusian_Military_Integration (8. 5. 2020)

Veselková, Zuzana. 2014. „Diskurz.“ Encyklopedie lingvistiky. Ed. Kateřina Prokopová. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Dostupné na: <http://encyklopedieoltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Diskurz.html> (8. 6. 2021)

Kryvoi, Yaraslau a Wilson, Andrew. 2015. *FROM SANCTIONS TO SUMMITS: BELARUS AFTER THE UKRAINE CRISIS*. EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN. 5. 5. 2015 Dostupné na: https://ecfr.eu/publication/from_sanctions_to_summits_belarus_after_the_ukraine_crisis3016/ (11. 6. 2021)

Sledované projevy

Tisková služba prezidenta Běloruské republiky. 2014. *Sdělení prezidenta běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*. Minsk: Tisková služba prezidenta.

Tisková služba prezidenta Běloruské republiky. 2015. *Sdělení prezidenta Běloruské republiky k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*. Minsk: Tisková služba prezidenta.

Tisková služba prezidenta Běloruské republiky. 2016. *Každoroční projev k běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*. Minsk: Tisková služba prezidenta.

Tisková služba prezidenta Běloruské republiky. 2017. *Poselství běloruskému lidu a Národnímu shromáždění*. Minsk: Tisková služba prezidenta.